

హరిహర హిరణ్య గర్భోభ్యోనమః

పండుగలు - పరమార్థములు

(పల్లెటూరి పాటలతోబాటు)

గంధసంధాత

నేదునూరి గంగాధరం

“ఆశ్రిత కల్పదుగ్ధుః”

బిరుదాంకితులును, మ్యూనిసిపల్ కౌన్సిలరును, వామనచరిత్ర;
సుహృథారత తత్త్వకథనమున “దుష్టచతుష్టయచర్య”,
సింహాద్రీప్పన్న, బాలాతంత్రీము. జాతక నారాయ
ణీయాది గ్రంథరాజములకు ద్రవ్యసహాయులైన

శ్రీ జిల్లా సుబ్బారావుశ్రేష్ఠిగారి
వ్రవ్య సహాయమున ముద్రింపించబడినది.

రాజమండ్రి.

కాఫీరైటు

1956

నెల 0-12-0

కృతజ్ఞత

మహారాజశ్రీ ఆలిండియా రేడియో హైదరాబాదు స్టేషన్ డైరక్టరుగారు “పల్లెటూరి పండుగలు” గురించియును—మహారాజశ్రీ మద్రాసు రేడియో స్టేషన్ డైరక్టరుగారు “జాన పదగేయములు” గురించియును—నాకు రేడియో ప్రోగ్రాము లిప్పించవలెనని మహారాజశ్రీ విజయవాడ రేడియో స్టేషన్ డైరక్టరుగారికి శిష్యాత్వము చేసినారు. వారి శిష్యాత్వము ననుసరించి జరిగించుటయేగాక; వీరును మరికొన్ని ప్రోగ్రాములు తమ స్టేషన్ లో నా కిచ్చినారు.

సదరు వ్యాసములను అచ్చువేయించుకొనుటకు, పరిమిషను కోరగనే దయతో; అంగీకార ఉత్తరమును పంపించినారు.

ఇందులోగల సంప్రదాయక విజ్ఞానములు, జానపద గేయములు, తెలుగు నేల నాలుగుచెరగులందును, చాలమంది చెప్పినారు. వారిద్వారా సేకరించుకొన్నాడను.

ఈపుస్తక నిర్మాణమునకు శ్రీ బెజవాడ వెంకటేశ్వరరావు, బి.ఎ. గారు చక్కని సలహాల నిచ్చి సహాయపడినారు.

కావున యిందుమూలముగా పైవారందరకు నా కృతజ్ఞతాపూర్వక వందము లందించుచున్నాడను.

“ఆశ్చర్యకల్పద్రుమ”

శ్రీ జిల్లా సుబ్బారాయశ్రేష్ఠిగారి

కుమార్తె చిరంజీవి కుమారుడు చిరంజీవి
విజయ వెంకట సత్యనతి. బాలసుబ్రహ్మణ్యము.

వీరు, ఆంధ్రము, ఆంగ్లము, హిందీ, సంస్కృతములందు
చక్కని నైపుణ్యమును సంపాదించినారు.
కుమార్తె:- వీణ వాయింతులలో వినుతులందినది.

(ప్రవృద్ధాత్)
 శ్రీ జిల్లా సుబ్బారాయశ్రేష్ఠిగారు.

(గృంథసంధాత్)
 శేడునూరి గంగాధరం

అన్నా చెల్లెలు సంవాదన

అన్న:- బాలసుబ్రహ్మణ్యము

చెల్లెలు:- విజయ వెంకట సత్యవతి

చెల్లెలు:- పండుగలు; నోములు; ప్రతంబులు
ప్రతీయేటను చేయుచుందురు

పరమ నూత్ర మేమిటో?

తెలియఁజెప్పము అన్నయా?

అన్న:- దేశ సంస్కృతి: దీ ప్రితేంద్ర

దేశ కళలవి । తేజరిల్లఁగ

దేశ మందలి; ధీవిశాలుర;

స్మరణ చిహ్నముల్, చెల్లెలా!

చెల్లెలు:- దేశ సంస్కృతి; దీ ప్రియేది?

దేశ కళలకు, తేజమేది?

దేశమందలి । ధీవిశాలుర;

స్మరణలేమిటి? అన్నయా!

అన్న:- రామరాజ్యము । ప్రజాసౌఖ్యము;

నకల వృత్తుల । చాకచక్యము

పుణ్యపురుషుల । బోధ వర్తన

లుండునమ్మా । చెల్లెలా!

ಆತ್ಮಂ

(శ్రీ) జిల్లా సుబ్బరాయశ్రేష్ఠిగారు— భారతీయ ధర్మ రక్షకములగునట్టి గ్రంథములకు చేయూతనొసంగుచు, విద్యల్లోకమున కాశ్రయమై, ఆచంద్రతారార్కమగు యశస్సుతో, పుత్రపౌత్ర పరంపరలతో నిత్యాభ్యుదయము నొందుదురుగాక.

ఇట్లు
నకలనుకవి నికరానువర్తి
నేదునూరి గంగాధరం.

విషయ సూచిక

విషయము	పేజీ
పండుగల ప్రాధాన్యము	5
సంవత్సరాది	8
దసరా	27
దీపావళి	40
సంకురాత్రి	52

రాజమహేంద్రవరమున
లక్ష్మీపెన్ నందు ముదింపబడెను

1956

శ్రీ బ్రహ్మబ్రాహ్మతేజోభ్యోనమః

పండుగలు పరమార్థములు

(పల్లెటూరి పాటలతోపాటు)

ప్రథమ భాగము.

పండుగల ప్రాధాన్యము.

ప్రాచీనకాలమునందలి, రీతిని, నీతిని, తెలిసికొనవలెనన్నచో; పండుగలే ఆధారములు.

పండుగులనలననే భారతదేశము ఆధ్యాత్మికముగను, అది భౌతికముగను, వృద్ధిపొందుచున్నదనుటలో సందేహములేదు.

పూర్వమునుండియు నేటివరకును, మనము క్రియారూపమున దేశచారిత్రమును, దేశగౌరవమును, ధ్యానించుచున్నాము. మహామహుల చారిత్రములను, తలంచుకొనుచు, వారిని పూజించుచున్నాము. ఇవియేకదా? పండుగదినములు! వీనిని పబ్బములనియును ; పర్వములనియును ; వచింతురు. పండుగలే సజీవములైన చారిత్రకగ్రంథములు, ఒక దేశముయొక్క బొన్నత్యమును చెప్పనలెనన్నచో, చరిత్రగ్రంథములే యాధారములు. ఒక జాతియొక్క విజ్ఞానమును;

నాగరికతను; మతమును; ఆచారములను; సభ్యతను; తెలిసికొనవలెనన్నచో; ఈ పర్వదినములే పుస్తకరూపముగా నుండి తెలుపుచున్నవి—మన పురాణములలో మనకు దొరుకని విషయమే యుండదు. పురాణములలో, ప్రతీవిషయములోను సాహిత్యము; మతము; రాజకీయములును, ఆరోగ్య; ఖగోళ; భూగోళాది శాస్త్రములును, చరిత్ర; వేదాంతము మొదలగు విషయము లిమిడియుండును.

మన పూర్వులు బాగుగా నాలోచించి, దేశీయ జాతీయ; విజ్ఞానములను, చిరస్థాయిగా నుండుటకై, ప్రజీ సంవత్సరము నొక్కసారి జ్ఞాపకముండునట్లేర్పాటుచేసినారు. ఆయేర్పాట్లే పండుగలు.

జన్మజన్మములకు మరువకుండునట్లుగా, సూర్యచంద్ర గతులను బట్టి, నక్షత్ర ప్రమాణమునుబట్టి, ఋతువులనుబట్టి, వారములనుబట్టియును, ఋతువులు, కాలములు, వారములు, వర్షములు, మొదలగు తీరులు యేర్పరచి, అనాగరకులను గూడ, నాగరకులుగ జేసిరి.

సంవత్సరములో ఒక్కసారియైనను, భూమిని గురించి యును, ఆరోగ్యమును గురించియును, కాలమును గురించి యును, మానవజాతిని గురించియును, సభ్యతగురించియును, తలచుకొనునట్లు మంత్రముల నేర్పాటుజేసిరి. గ్రంథములు పోవచ్చును. మతములు మారవచ్చును. భాష మారవచ్చును. ప్రళయము రావచ్చును. కాని, ప్రకృతిలో వ్రాసి పెట్టిన

జీననసాహిత్యము మాత్రము ప్రకాశించుచునే యుండును. ఈ జీవసారస్వతమే మన పర్వదినములు; ఆచారములు.

చైత్రమాసము మొదలు, ఫాల్గుణమాసము వరకును, ఒక్క సంవత్సరమును, జ్ఞాపకముచేసుకొనుచున్నాము. ప్రభవలగాయితు. అక్షయ వరకు నొక్కశకమును లెక్కించుచున్నాము. ఆకసమునందలి గ్రహములు, తొలకరలు, సేద్యానకూల కాలములు, కోతలు, కుప్పనూర్పులు, మొదలగు శాస్త్రములను, గ్రంథములు చదువకయే తెలిసికొనుచున్నాము.

ఈ ప్రత్యక్షమగు రూఢిశిక్షలభించుచున్నపుడు, వ్రాతగ్రంథములు, భాండాగారములు, అక్కటనే లేదుకదా? ఈ విజ్ఞాన సాహిత్యమే పండుగులలో లభించుచున్నది.

చైత్రమాసము రాగానే, “సంవత్సరాది” సంవత్సర పరిస్థితులు, “శ్రీరామనవమి” రామరాజ్యము; యిట్లే ప్రతి మాసము లందలి పండుగలు; వ్రతములు; పర్వదినములందలి విజ్ఞానసాహిత్యమును, వెలయించుచున్నది. ఒక సంవత్సరములో నివి యన్నియును సుమారు యెనుబది కలవు.

దేశకళ్యాణమునకే, చేయబడు నీ పండుగలు, మన ప్రాచీనకాలములోని, నీతులను; రీతులను; దెల్పుచు పల్లెటూళ్ళలో చెక్కుచెదరకుండ నిలిచియున్నవి. ప్రాచీన భారతీయ గౌరవమును నిల్పుచున్న యీ పండుగలలో ఉత్సవములు జరుపుదురు. ఉత్సవము లనగా కథలయొక్క రూప

ములే. ఉత్సవములు లేనిదే మానవజీవితము సార్థకము కాజాలదు. నిండుతనముండదు.

భగవంతుని; ఆనందమయస్వరూప; వికాసము మానవ జీవితముపై న ప్రసరింపఁ జేయునదే యుత్సవము. అందువలననే, తత్సంబంధమయిన, యుత్సవములు మనకు నిజమైన యానందమును కల్పించుచున్నవి. మన దేశీయులు చేయునవి ధర్మోత్సవములు.

ఉదాహరణము:—శ్రీరాముని విజయము, శ్రీకృష్ణ జననము, బలిచక్రవర్తి ధర్మము, మొదలగునవి. వీనివలన ధీరత్వము; వీరత్వము; ఉదారత; ధైర్యము; ఆధ్యాత్మికత, మొదలగు గుణములు కలుగుచున్నవి.

ఈ పండుగలలో, ప్రఖ్యాతములయినవి (౧) సంవత్సరాది (౨) దసరా (౩) దీపావళి (౪) సంక్రాంతి; అనునవి. వీని యాచారములు. పరమార్థములు, జానపద గేయసంయుతముగా తెలిసికొనుట మేలుగదా?

౧ సంవత్సరాది

సంవత్సరాదినే “ఉగాది” అని పిలుతురు. ఈదినమును సంవత్సర ఫలిత సూచకదినమందురు.

సంవత్సరాది యనఁగా సంవత్సరమున మొత్తటిదినముని యర్థము. అరవ దేశీయులు; సౌరమాసమును, ఉత్తర దేశీ

ములు; బార్హస్పత్యమానమును, మనవారు చాంద్రమానమును, ప్రమాణములుగా తీసికొనుచున్నారు.

ఆంధ్రదేశమున వాడుకగనున్న చాంద్రమాన సంవత్సరపు బ్రథమదినమగు “చైత్రశుద్ధ పాడ్యమి” “సంవత్సరాది” అని గ్రహించుచున్నారు.

ఈరోజున పాడ్యమిలో, కొద్దిగనో; గొప్పగనో; అశ్వినీ నక్షత్రము సంభవించును. ఈరోజున కధిపతీయగు గ్రహమే, యీ సంవత్సరమునకు రాజు. ఇది వసంతఋతువునకును; వేసవికాలమునకును; ప్రారంభమురోజు. కావున యీ దినమునుండి తొమ్మిది దినములు “వసంతనవరాత్రులు” “వసంత మాధవ పూజలు” “వసంతోత్సవములు” జరుపుదురు. సంవత్సరాదికి, వెనుకటిరోజు ఫాల్గుణ బహుళ అమావాస్య. దీనిని “క్రాంత అమావాస్య” అని యందురు. ఈరోజున పిండివంటలతోను, జంతుబలులతోను, గ్రామ దేవతలకు “నైవేద్యములు” పెట్టుదురు. ఈతెల్లవారుగట్ల, అనగా తెల్లవారితే “సంవత్సరాది” వచ్చుననగా, “దొంగయేరువాక” సాగుదురు.

సంవత్సరాదితో, మాస, ఋతు. కాలములమాన్యులు ప్రారంభములగును. చెట్లు ఆకులురాలిచ్చి; చిగుర్చుటయును; “గోయిలలు” “కుహూ? కుహూ?” అను మధురగానములు చేయుటయును, “క్రాంతకవిత; ప్రాంతోక్తతోత” అను సామెతను, తలపించుచు, ప్రకృతి ఆనందదాయకముగా నలరారు

చుండును. ప్రజానీకము “సంవత్సరాదినాడు తమకెట్లునడచునో? ఆ సంవత్సరమంతయు నట్లే గడచును” అని నమ్మచుందురు.

ఆచారములు

ఈ పండుగరోజున 1. వేపపువ్వు పచ్చడి 2. పంచాంగ శ్రవణము 3. మిత్రదర్శనము 4. ఆర్యపూజనము 5. గోపూజ 6. ఏరువాక యీ యాచారములు జరుపుచుందురు.

1. వేపపువ్వు పచ్చడి

ఈపర్వదినమునందు, పడుచులుతినుట యాచారము అదే వేపపువ్వు పచ్చడి. దీనిని; “నింబకుసుమభక్షణం” “ఉగాదిపులుసు” అను పేర్లతో వచింతురు. దీనికి; అర్చ్యుల చెప్పిన సూత్రమేమనగా

శ్లో॥ అద్దాదా నింబకుసుమం! శర్కరామ్లఘృతైర్యుతమ్,
భక్షితం పూర్యయామేతు తద్వర్షం సౌఖ్యదాయ

కమ్॥

అనగా:- సంవత్సరారంభమున, మొదటిఝామునందు, వేపపువ్వు పంచదార; చింతపండు; నెయ్యి; వీనితోపాటు భక్షించినచో, ఆ సంవత్సరమంతయు సౌఖ్యముగా నుండును. ఉప్పు; కారము; వీనితో పడుచులయినవి. ఈ యుగాదిపచ్చడి భక్షించుటవలన త్రిదోషములు హరించును. శరీరతత్వము మారును. అద్దాన యారోగ్యము కలుగును.

2. పంచాంగ శ్రవణము

ఈ సంవత్సర పరిస్థితులు తెలిసికొనుట, వర్షములు, పంటలు; ధరవరలు; తెలిసికొనుట, వర్షములు, పంటలు; ధరవరలు; తెలిసికొనుట, తమపేరు బలములు చూపించుకొనుట, ఆదాయము; వ్యయము; గుర్తించుట, సున్నలనుబట్టి దేహారోగ్యమును, తెలిసికొనుట, మొదలగు విషయములు అవగాహన చేసికొందురు.

“శ్లో॥ తిథిర్వారః నక్షత్రం యోగకరణమేవచ॥

పంచాంగ మతి విఖ్యాతం లోకాయం కర్మసాధనమ్”
అనగా:- తిథి; వార; నక్షత్ర; యోగ; కరణముల నెడి, యీ యయిదంగములతోగూడిన పంచాంగము ప్రజల కర్మసాధనకు ప్రఖ్యాతినందినది.

“జ్యోతిశ్శాస్త్రం మహాపుణ్యమ్॥ అనుసూక్తి ప్రకారము పంచాంగశ్రవణము, సంవత్సరాది పర్వమునందు గావించుట మహాపుణ్యము.

3. విత్రదర్శనము

ఈ పవిత్ర దివసంబున, స్నేహితులను, యొకరొకరి యోగక్షేమములు ముచ్చటించుకొని; దుటయే, ఆనందకాయకమై, చీకుచింతలను తొలయుదును.

4. ఆర్యపూజనము

కుటుంబములోని, వయస్సులో పెద్దలను పూజించి, వారి ఆశీస్సులందుదురు. దానివలన, శ్రేయోదాయకము సిద్ధించును.

5. గోపూజ

గోవు పరమ పవిత్రమైనది. దానివలననే; మానవులు పాడిపంటలచేత; పోషింపబడుచున్నారు. కనుక దాని పాల భాగమునకును; పాదములకును; పసుపురాసి, కుంకుమబొట్లు పెట్టి పూజింతురు. ఇది పుణ్యప్రదమైన విషయము. ఈ పుణ్య దినమునందు దొడ్డిలోనున్న యన్ని పశువులకు “ఉష్ణ” పెట్టదురు.

6. ఏరువాక

ఏరువాక:- దుక్కి దున్నుటకు ప్రారంభము. ఇది రెండువిధములు (1) దొంగయేరువాక. అనగా:- తెల్లవారితే సంవత్సరాదియును, ప్రస్తుతము కొత్తలమావాస్య. తెల్ల అనగా గురుగట్ల యెవ్వరితోను చెప్పకుండా; రైతు శుచియై; నాగ పువ్వు; యెద్దులను పూజించి, ఏరువాక సాగించును. (2) ముహూర్త చినచో; వాక. అనగా:- మంచి ముహూర్తమును చూపించు కారము; ఆ శుభసమయములో తొలిదుక్కు దున్నుటకు ప్రారంభమై చుటవలన నెవేసిన పులగము యెడ్లకుబెట్టి నాగలికి యెడ్లను చూరును. అద్దాపు కుంకుమలు రాసి, పూలు; పత్తి; దండలు వేసి; పురించుచు, స్త్రీలు హారతి నిచ్చెదరు.

ఏరువాక పూజాపదము (జానపదగేయము)

౧ ప॥ మంగళమమ్మా; మాపూజలు నైకొమ్మా;
మంగళమమ్మా; మా నాగలిసీ కు॥ మం॥

(1) కష్టమనక భూమి దున్ని!
కరువుమాపి; కడుపునింపి;
సకలజీవరాశిని, నీ;
చాలున పోషింతువమ్మా ॥మం॥

(2) కర్షకులను; కరుణతోడ;
కాపాడుచు; నెల్లప్పుడు.
కామితార్థముల నొసంగు,
కల్పవల్లి వమ్మ నీకు ॥మం॥

విశేషాంశములు:- ఈ యేరువాకలు రెండును, చైత్రమాసములోనే జరుగును. ఇవిగాక; “ఏరువాకపున్నమ” అని శ్రావణశుద్ధ పౌర్ణమినాడు, యేరువాక పండుగకూడా. కొన్ని ప్రాంతములందు చేయుచుందురు.

ఆనాడు కుడుములు; ఉండ్రాళ్లు; కొబ్బరికాయలు; అరటిపళ్లు మొదలగు వానితో, వినాయకునకు “నైవేద్యము” పెట్టి రావిఆకు తోరములు గట్టిన నాగళ్ళను, భుజముల పెట్టుకొని, పసుపురాసి; కుంకుమబొట్లు పెట్టిన, కాడిని దా మెడలకు గట్టి, పొలమునకు తోలుకపోయి, ముచ్చిము; మూడుచాళ్ళు తోలుదురు.

తమ వ్యవసాయము, పొడవునను, నిర్విఘ్నముగా సాగుటకై, యీలాగున చేయుదురు గాన దీనికి “ఏరువాక” అని పేరువచ్చినది. ఏరువాక యనగా కృష్యారంభమనే యర్థము.

ఏరువాక జానపద గేయములు

ఈ యేరువాకను గురించి, గేయములెన్నియో; జన పదములందు వాడుకలో నున్నవి. వాటిని కొన్నింటి నిట మచ్చన కుదహరించుచున్నాను.

— ౨ ఏరువాక వచ్చింది । ఏరువాకమ్మా;
 ఏళ్లునదులు పొంగి । వెంటనేవచ్చాయి;
 నల్లామేఘాలలో । నాట్యమాడింది
 ఇసుక నదిలో దూరి । బుసలుకొట్టింది
 పాడుతూ; కోయిలా; । పరుగులెత్తింది.
 ఆడుతూ; నెమలి । అలసిపోయింది.

అనఁ గ్రామాంతరము, గిత్తలబేరమునకు వెళ్ళిన బావ, “ఏరువాక” పువ్వుపండుగకు, యింటికి మరలివత్తునని చెప్పి వెళ్ళినాడు. పల్లె చినచో, పుచు, ఏరువాకపండుగ కొరకు; బావ రాకకొరకు, పక్షి కారము; యెదురుచూచుచు; తన లేతహృదయములో, అణచుకొని ఖింతపడచుకొనేక; యెంతో ఆరాటపడుచున్నది. పల్లెపడుచు మాడును. అద్దానీ ఒంటరిగానున్నపుడు.

పల్లెపడుచు ఆరాటము శ్లేటూరి పాట)

3. తొలకరి; ఒకమబ్బు
 మబ్బులో, ఒకమెరు
 పెరటిలో, ఒకజల్లు
 వీధిలో, ఒకగాలి ।
 ఏకొమ్మ మీదనో?
 పటిత్రోవలు పట్టి
 ఏరువాకా నాటి ॥ కేడదిదాటింది
 ఎదురుచూచి; గుండె । చెదిరిపోయింది
 పిట్టపిట్టా ముద్దు । పెట్టుకున్నాయి,
 గోవులన్ని దొడ్లు । చేరుకొన్నాయి
 ఏటి గాలికి చిలుక । లెగిరిపోయాయి
 ఎందుకో; నా ఆశ । లెగిరిపోయాయి.
 ఏటి ఒడ్డున నేను । పాటపాడే వేళ
 నవ్వుతూ; మాబావ । పువ్వులేరేవేళ.
 కొంటికోయిలపైన । కూతకూసేవేళ
 లేత మనసులు బాగ । పూతపూసేవేళ
 బావొచ్చి; నాతోటి । బాసలెన్నో; ఆడి
 ముద్దిచ్చి; నాతోటి । మురిసిపోవాలి;
 ఏరువాకమ్మ మా । కెదురుకావాలి;
 తిలకించి మముజూచి । పలకరించకుండ
 తలవంచి; మముజూచి । దీవించిపోవాలి.

పల్లెపడుచులు, ఏరువాకమ్మను, ఆరాధనచేయుచు, యీక్రింద
విధముగ పాడుదురు.

ఏరువాక ఆరాధన (జానపద గేయము)

౪ ఏరువాకమ్మకూ? ఏమికావాలి?
ఎఱ్ఱ ఎఱ్ఱని । పూలమాల కావాలి.
ఎరుపు, తెలుపుల । మబ్బు పెండ కావాలి.
ఏరువాకమ్మకూ? ఏమికావాలి?
పొలము గట్టున । నిలిచి వేడుకోవాలి;
పెంకాయ వడపప్పు । తెచ్చి పెట్టాలి;
ఏరువాకమ్మకూ? ఏమికావాలి?
ముత్తైదలందరూ । పాట పాడాలి;
పున్నిశ్రీ లందరూ । పూజచేయాలి;
ఏరువాకమ్మకూ; ఏమికావాలి?
పాటపాడుతు తల్లి । పాదాలు మ్రొక్కాలి॥

అని భక్తిగా నీ జానపదగేయము పాడి; కోరికలు కోరుకొంటారు.

౫ ఏరువాకమ్మను । ఏమికోరాలి;
ఎడ తెగని సిరులివ్వ । వేడుకోవాలి;
పాడిపంటలు కోరి । పరవసించాలి.

ఈవిధముగ; ఏరువాకపండుగను చేసికొందురు.

సంవత్సరాది సంబరము-పాట

ఈ రోజున బాలబాలికలు, ఆనందపరవశులై, యీ జానపదగేయమును పాడుచుందురు.

ఓ గాదిపండుగ వచ్చింది;
ఊరికి అందం తెచ్చింది.
దేవుడి గుడిలో బాజాలు.
బాజాలయ్యక పూజాలు.
ఊరేగింపులు జరిగాక.
ఉత్సవాలు ముగిశాక.
పంచాంగాలను చదివించి.
మంచీ చెడ్డలు విన్నాము.

దేశవాళీ ఆటలు-పాటలు

నూతనసంవత్సరమున, నూతనోత్సేజముతో, బాలురు ఉజ్జీలు వేసికొని; చెడుగుడి, ఉప్పట్లు, మొదలైన దేశవాళీ, ఆటలు ఆడుకొందురు.

చెడుగుడినే; బల్ చిక్కు; అని పిలిచెదరు. ఈ యాటలో ఒకజట్టు కూస్తూఉంటే; ఒకజట్టు పట్టుకొంటూఉంటుంది. ఏరోచిత్తమైన ఈ యాటలో కూయు పాటలు.

౧ ఓరగడం; పగడం
కవిలికి దంతం;
గిరగిర చక్కం;

గుంజ ప్ప!

హా! హూ!

కళింగ పాపుడు

కడ్డీ; కడ్డీ; కడ్డీ;

౨ చెట్టు గొట్టగా

పాలు గారగా

చెన్నాపట్టం

ధారిచ్చి; దారిచ్చి; దారిచ్చి;

౩ ఆ లీ; బలీ;

చంగల్ నాడు;

కీత్; కీత్; కీత్;

ఇటువంటి జానపదగేయములతో. “దేశ వాళీ” ఆటలు

బాలురు ఆడినట్లే బాలికలునూ, ఆడుకొందురు.

౧ చెమ్మ; చెక్క;

చేర జేసి మొగ్గ;

అట్లుపోయంగ;

ఆరగించంగ;

ముత్యాల; చెమ్మచెక్క;

ముగ్గులేయంగ;

పగడాల; చెమ్మచెక్క;

పందిరేయంగ

పందిట్లో పాపరాజు
పరుగులెత్తంగ
పాలీయ వచ్చెనా;
పడతి పద్మాక్షి
పందిట్లో అబ్బాయి
పెళ్ళిచేయంగ

౨ ఒప్పుల కుప్ప;
వయారి భామ!
సన్నబియ్యం;
ఛాయ పప్పు
చిన్న మువ్వ;
సన్న గాజు!
గూట్లో రూపాయి;
నీ మొగుడు సిపాయి.

౩ చిప్ప చిప్ప గోళ్ళు;
సింగరాజు గోళ్ళు;
మా బావి నీళ్ళు;
మండాప రాళ్ళు!
మా మామ కాళ్ళు;
మంచము కోళ్ళు.

౪ చెన్నపట్టం; చెరుకుముక్క;
 నీకోముక్క, నాకోముక్క;
 ముక్కా; ముక్కా; ముక్కా;

౫ వానల్లు కురవాలి;
 వరిచేలు పండాలి;
 బుడుగో; బుడుగో;
 వరిచేలు కొయ్యాలి;
 పాలేళ్ళు నూర్చాలి;
 బుడుగో? బుడుగో;
 కావిళ్ళ తేవాలి;
 గాడెల్లో పోయాలి
 బుడుగో; బుడుగో;
 మా నాన్న తియ్యాలి;
 మా దాసి కివ్వాలి
 బుడుగో; బుడుగో;
 మా దాసి దంపాలి;
 మా యమ్మ కివ్వాలి
 బుడుగో; బుడుగో;
 మా యమ్మ పండాలి;
 మా బొజ్జ నిండాలి
 బుడుగో; బుడుగో.

బాలికలే గాక; కొందరు స్త్రీలు పెద్దవారు సహితము
“చిన్నీ చిన్నీ” అట ఆడుకొందురు.

చిన్నీబిన్నీ అట-పాటలు

రెండు జట్లుగా, ఉజ్జీలు వేసుకొని; ఒకరికొకరు జట్టా
పట్టీలు కట్టుకొని, ఒకజట్టునకు, మరొకజట్టు, అభిముఖముగా
నిల్చి, వెనుకకును, ముందునకును, మందగమనములతో,
నటించుచు, ఈ పాట పాడుదురు. (ఈ పాటలో అనేక
మకుటము లున్నవి. ప్రతీ మకుటమును ఒక్కొక్క చరణ
ములో చూపుచున్నాడను).

1 వ జట్టు:- చిన్నీ; బిన్నీ; పిల్లుగదా?

సింగలగౌరు పిల్లుందా?

తాడే బేడే పిల్లుందా?

జాల్లింగం పిల్లుందా?

తామరసిరి మొగ్గలు?

2 వ జట్టు:- చిన్నీ; బిన్నీ; పిల్లుంది;

సింగలగౌరు, పిల్లుంది.

తాడేబేడే పిల్లుంది.

జాల్లింగం పిల్లుంది.

తామరసిరి మొగ్గలు.

1 వ జట్టు:- భుజభుజరేకుల పిల్లనిస్తారా?

బుజ్జారేకుల పిల్లనిస్తారా?

స్వామిగండం పిల్లనిస్తారా?

సాభాగ్యవతి పిల్లనిస్తారా?

2 వ జట్టు:- భుజభుజరేకుల, వంనగలు?

బుజ్జారేకుల, వంనగలు?

స్వామిగండం, వంనగలు?

సాభాగ్యవతికి వంనగలు?

1 వ జట్టు:- గుజగుజరేకుల, జడకుచ్చలు;

గుజ్జారేకుల, రాగిడి

స్వామిదండల, చంద్రహారాలు

సహరాజులుమెచ వడ్డణం.

2 వ జట్టు:- దానిమ్మపండుకు చాలవు;

తామర మొగ్గకు చాలవు;

చిట్టిలక్ష్మికి చాలవు;

శృంగార గౌరికి చాలవు

1 వ జట్టు:- చిన్నీ; బిన్నీ; కట్న మేమి?

సింగలగౌరి; కానుకేమి?

తాడేబేడే ఏం లాంఛనం?

ఏం నడవళ్లు.

జాల్లింగం తామరసిరి మొగ్గలు.

2 వ జట్టు:- చిన్నీ బిన్నీ; వెయ్యేలు,

సింగగౌరి నూటపదహార్లు

తాడేబేడే ఉంగ్రాలు.

జాల్లింగం మురుగులు;

తామరసిరి మొగ్గలు;

1 వ జట్టు:- పసినిమ్మపండకు చాలవు.

వరహాల కుప్పకు చాలవు.

ముద్దుబాలునికి చాలవు.

మోహన రూపునికి చాలవు.

తామర మొగ్గల్లా !

ఈగకం కములపల్లవులను, యిష్టానుసారముగ పాడుచు, ఒకరినొకరు ప్రశ్నించుకొనుచు, జవాబులు చెప్పకొనుచు, వధూవరుల కులగోత్రములు, వయస్సులు, నగలు, కట్నములు, కానుకలు, అడుగుచు, పెళ్ళిసంబంధము కుదుర్చుకొని, పెళ్ళి చేయునట్లుగా, పాడుచు? పెళ్ళయినపిదప.

1 వ జట్టు:- ఇందూ; విర్యూలవారు,

సందేహమందనివారు,

అందరికానంద మానానవున్

2 వ జట్టు:- మితాయి లంటారు;

మినపనున్నుండంటారు

గుటుకు, గుటుకు, మంటారమ్మ పెళ్ళి వారు.

1 వ జట్టు:- కూరే వంకాయ కూర;

మారే మారేమి లేదు;

నెయ్యిన్న పొయ్యిరమ్మ! నేర్పుగలవారు.

ఈవిధముగా పాడి, యీ యాటను ముగితురు.

పురుషులు హరికథలతోను, ఆకపదములతోను; భజనలతోను, కోలాటములతోను ఆనందింతురు.

కోలాటమునే “కోపులు” అని యందురు. వీటిలో 30 రకములున్నవి.

మూనకోపు-ప్రేమగీతము

పల్లవి:- వానేల గురిసెనో; రాజో; నాస్వామి;
వరదరాజుల పువులవాన-బెను-
మళ్ళి గురిసిన పువుల వానో; నాస్వామి;
మగువ దగ్గర పేటలోను ||వా||

౧ చ|| చీరెల్ల చిత్తారునేతో; నాస్వామి;
ఒళ్ళెల్ల జవ్వాదిపూత;-బెను-
ఎల్లయెడ్లను దున్నువాడ; చినవాడ;
యెల్లుండినే వెళ్ళిపోత ||వా||

౨ చ|| వెళ్ళిపోయే చిన్నవాడ; నారాజు;
వేళ్ళనిండ; ఉంగరాలు-బెను-
ఉంగరాలు చెయ్యిచూస్తే; నాస్వామి;
ఉండదయ్యా; ముండ మనసు ||వా||

3 చ|| ముంగటేరు దున్నువాడో? నాస్వామి
ముత్యాలపోగులవాడ?-బెను-
సాల్పదప్పక దున్నుతావా? నారాజు;
దారిదప్పక నేనె వస్తా ||వా||

౪ చ॥ కావిడేసుకు నువ్వురాలో! నారాజ;
కడవబట్టుక నేనె వస్తా;-బెను-
నీటిమీద కొంగువరచి; చినవాడ
నిద్దురే నీకిచ్చి పోతా!-॥వా॥

౫ చ॥ కొండమీద కొఱ్ఱచేనో, నాస్వామి!
కొయ్యబోతే; రెడ్డిసాని;-బెను-
రెడ్డిసాని; రొమ్ముమీద; నారాజ!
గోగువువ్వే గొడుగునీడ-॥వా॥

చక్రంకోపు-వలపుగేయము

పల్లవి:- ముంగ లేరు; దున్నువాడ;
ముద్దుల మేనత్త కొడక;
దాప లేద్దుకు దప్పికాయెను

అనుపల్లవి:- ఓ!...ఓరందకాడ; నరసయ్య బావ;
సీలదిప్పి; నిలాబెట్టబ్బి ॥ఓ॥సీ॥

౧ చ. దూరబారము దున్నబోకు,
దిప్పలెక్కి చూడలేను;
ఊరుముందర; ఊలవ చల్లబ్బి,
ఓ...ఓరందకాడ! నరసయ్య బావ;
ఊలవ కోతకు పిలువనంపబ్బి ॥ఓ॥ఊ॥

౨ చ. నూగునూగు మీసమోడ!
నువ్వుచేను కాచేవాడ;
నాకు చేరెడు నువ్వులంపబ్బి;

ఓరందకాడ; నరసయ్య బావ;

చిమ్మిలుండలు చేయగలనబ్బి ॥ఓ॥చి॥

3 చ. ఏటి అవతల చిన్నవాడ!

వెనక లేరు దున్నువాడ!

తెప్పగట్టి తేలుదామబ్బి,

ఓ రకాడ; నరసయ్య బావ;

ముప్పతిప్పలు; మూలలేలబ్బి ॥ఓ॥ము॥

(ఇది కోలాటకీర్తనము. తాళం భజన, చిడతల భజన, పాటలు. ముందు చూపబడును. ఈవిధముగ, ఈ సంవత్సరాది పండుగను, ఆనందాతిశయములతో, ఆబాలగోపాలము ఆచరింతురు.

విశేషాంశము:—ఈ ఆటపాటలలో ననేకరకములును; ఒకదానికే వివిధ మకుటములును కలవు. అవి చూడగోరువారు “సెలయేరు” అనే గ్రంథమును తెలికించు ప్రార్థితులు. నా సంపాదిత జానపదగేయములను హైదరాబాదు తెలంగాణా రచయితల సంఘంవారు. ఎడిట్ చేసినారు. ఆ పుస్తకము దేశోద్ధారక గ్రంథమాల శ్రీ పట్టికోట అశ్వారుస్వామిగారిచే అచ్చువేయించబడినది. “సెలయేరు” కన్న మిన్నగా “మిన్నేరు” అనే జానపదగేయసాగరము ఎడిట్ చేసి, అచ్చువేయించుటకు పైవారలే పూనుకొన్నారు.

గ మ ని క :

చైత్ర మాసములో వచ్చే; వసంతోత్సవములు (మాధవపూజలు) శ్రీరామనవమి, మొదలగు పర్వదినములను గురించి ద్విత్వీయభాగములో వాయబడును.

౨ దసరా

శత్రుసంహారార్థమై, విజయయాత్రలు చేసిన; వీగాధి పీరులను స్మరించే పర్వదినము దసరా. ఇది ప్రజల జీవితములో నూతనోత్సాహమును; కొత్తశక్తిని; పురికొల్పుచున్నది. “దసరా” అనగా ‘పదిరోజులని యర్థము. దీనినే “దశరా” అనికూడ పిలుతురు. “దశపాపహరా” అనగా పది పాపములను; పరిహరియనది కావున దీనికీ నామ మేర్పడినది. విజయమును; కల్గించునదగుటచేత “విజయదశమి” అని కూడ వాడుదురు.

అర్జునుడు ఉత్తరగోగ్రహాసందర్శములో; “శమీపూజ” “ఆయుధపూజ” లు చేసి విజయమును పొందెను. కాబట్టి దీని కీపేరు వచ్చెనని కొందరుచున్నారు. కాని; శ్రీరామచంద్రుడు సీతను వెదకుచు; ఋష్యమూకపర్వతమునందు నారదమహర్షి చేత బోధితుడై; అట “శరన్నవరాత్రీ దేవీపూజలు” గావించి; దశమి దినమును ముగించుకొని; లంకపై దాడివెడలి; జయమును పొందెను. కనుక నాటినుండియు దీనిని పవిత్రదినముగ నెంచి; “విజయదశమి” అనివాడుచున్నారని కొందరును చెప్పుచున్నారు “లంక” అదే సాంఖ్యముకూడ యిందిమిడియున్నది.

వర్షకాలము పోయి; శీతకాలము ప్రారంభముకాబోయే కాలము. ఆశ్వయుజమాసము, శరదృతువు, అగుట

యును శీతాకాలమగుటచేత; జలాశయములందలి; నీరు
బురద విరిగి; నిర్మలోదకములుగ మారును. జలప్రవాహములు
తగ్గును. రాకపోకలకు సౌకర్యములు కల్గును. భూమి సస్య
శ్యామలమై కన్నుల పండువుగానుండును. ప్రకృతి ఆనంద
దాయకమై విరాజిల్లుచూ; సమస్త ప్రాణికోటులను సంతోష
సంభ్రమాతి రేకములతో నోలలాడించుచుండును.

మన పూర్వపు రాజులు, దండియాత్రలు చేయుటకు,
ఉపయుక్తకాలముగ నూహించి ఆయుధపూజ చేయుచుండిరి.
ఈ పర్వదినమునకు ముందు, ఆశ్వయుజ శుద్ధ విదియ లగా
యితు; దశమిలోపున, పాతశాలలయందుండు బాల బాలీ
కలు; తమ గురువులతో; “క్షీణించిన ఆయుధ పూజ” అను
గీలకలను పట్టుకొని; యుద్ధోప కరణములకు, చిహ్నము గా;
“జయాభిజై భవా!” అను నినాదములు చేయుచు, మహా
త్సవముతో; బుక్కాయి; పువ్వులు; సంచుల నిండా పూరించి;
(శ్రీ) బమ్మెర పోతరాజకృతమైన నారాయణశతకమునందలి,
“మ॥ ధరసింహాసమై, నభయంబు గొడుగై । తద్దేవతల్

భృత్యులై;

సిరి భార్యామణియై, విరించికొడుకె, । (శ్రీ) గంగ

సత్పుత్రియై,

పరమామ్నాయములెల్ల వంధిగణమై । బ్రహ్మాండ

మాకారమై

పరుసన్నీఘన రాజసంబు నిజమై, వర్ధిల్లునారాయణా!”

అనే పద్యమును, విరుపులతో ముందు కొందరు చెప్పచుండగా, వెనుకనున్నవారు “జయ; జయ;” అను నినాదములతో వెంబడించుచుందురు. ఆనాటి రామలక్ష్మణులను స్ఫురణకు తెచ్చుచుందురు.

“సీ॥ పార్వతీ పతి తెల్పు । పాలసంద్రము తెల్పు
కామధేనువు తెల్పు । కంచు తెల్పు॥

“సీ॥ అరుణోదయ మెరుపు । అరుణాచలమెరుపు
అర్కమండల మెరు । పగ్నియెరుపు॥

సీ॥ ఇంద్రాచలము నల్పు ॥ ఇంద్రవజ్రము నల్పు
ఇంద్రనీలము నల్పు । యముడు నల్పు॥

సీ॥ శ్రీతరుణీమణి । పీతాంబరము పచ్చ.

కమలమిత్రుని తురం । గంబు పచ్చ॥

అనెడి; ఈ నాలుగు పద్యములలో; తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు, పచ్చ, రంగులుగల, సముదాయములను, వర్ణించుచు, ముందరి పాటకులు చెప్పచుండ, వెనుకవారలు, “జయ” అనెడి నినాదములతో; వీరోల్లాసముగ; వీధులవెంబడిని, ఊరేగుతు; తమ్మాహ్వనించిన వారిండ్లకు వెళ్ళి; ఒకజోడు ముందుపాట చెప్పచుండగ; మిగిలినవారందరును; వంతపాటగా; ముక్తకంఠముతో పాడుదురు.

సూచన:- ప్రస్తుతము అచ్చులోనున్న పాటలుగాక; నావద్ద, అముద్రితముగానున్న కొన్ని పాటలను, మచ్చనకై కొన్నిటిని ఉదహరించుచుంటిని.

1 వినాయక ప్రార్థన

“శ్రీవినాయక, రాజ । శేఖర తనూజ!
భావజాంతక, కోటి । భానుసమతేజ!
నాగ కుండల భూష । నవ్యసుమశేష!
ఆగమార్థవిశేష । ఆర్జునసహాజ!
సేవించెదమునిన్ను । శ్రీవిఘ్న రాజ?
జయాభిజయభవ । దిగ్విజయభవ॥”

2 సరస్వతీ ప్రార్థన

“సరస్వతీ! మతి మాకు । చాలంగనిమ్ము;
పరమేష్ఠిరాణి; మము । పాలించవమ్మ;
లలిత పుస్తకపాణి! యలినీలవేణి!
పల్లవారుణపాణి! । పరమకళ్యాణి;
సమ్మతిగ నినుగొల్తు । సద్గుణకదంబ!
మమ్ము ధన్యులఁజేయు । మాశారదాంబ ॥జ॥”

3 శ్రీహరిస్తోత్రము

“శ్రీహరి; కరుణాకటాక్ష । వీక్షణాలంకార!
అర్థిజనకుముద చంద్రోదయ । ఆశ్రితవిద్యజ్ఞనాథార;
సకలసామ్రాజ్య లక్ష్మీనివాస! సకల సద్గుణ సంపద్వి
‘లాస! జ’

4 ఈశ్వరుని స్థవము

“శ్రీగౌరి హృదయేశ! శ్రీనీలకంఠ!
గంగాజటాజూట! కాలవిధ్వంస!
నారద సుతదేవ! నాగేంద్రభూష!
కారుణ్యమున బోము । కాళహస్తీశ! ॥జ॥”

5 దశావతార స్తోత్రము

“మరుజనక; మమ్మేలు । మత్స్యవతార;
గురుతుగా, కృపనేలు । కూర్మావతార;
వరదుడవు; గదయ్య । వరహావతార;
సిరులు గురియించు । నరసింహావతార;
వక్షమున సిరిగల్గు । వామ్నావతార;
రక్షించు, మము పరశు । రామావతార;
రాక్షసాంతక రఘు । రామావతార;
పాలించవే! బల । భద్రావతార;
సేవకుల నేలు । శ్రీకృష్ణావతార;
భావజాకార! శ్రీ । షాద్ధావతార;
కావవే! మము । కలికావతార! ॥జ॥”

ఈ స్తోత్రపాటలు తరువాత, రామాయణ, భాగవత సంబంధములగు పాటలు పాడుదురు.

6 రామాయణ సంబంధపుపాట

“అంజనీ గగ్భ మం । దమర జన్మించి,
 రంజిల్ల కాకుత్స్థు । రామునిభజించి,
 లంకలోపల జూచ్చి । లంకిణిని ద్రుంచి
 జంకకను రాక్షసుల । బింకమణగించి,
 పంకజాక్షి వార్త । పతికి నెఱిగించి,
 సంకటము బాపిన । స్వామిహనుమంత ॥జ॥”
 “అంకించి, ఉంగరం । బాలవాలంది
 అంజనేయులవారు । ఉగ్రుడై నిలచి॥”

ఇటువంటి రామాయణపాటలును, ముఖ్యముగా, శ్రీకృష్ణ
 లీలలు (భాగవతసంబంధములు) పాడుచుండగా, పెద్దలెంతో
 ఆప్యాయముగా వినెదరు.

7 శ్రీకృష్ణలీలలు

“రేపల్లెవాడగో । గోపెమ్మ మేము,
 కాపురములుజేసి । కడతేరలేము”
 “ఏమరా? శ్రీకృష్ణ । యింతయాగడము.
 తగు నటర నీకిది । జగతిలోపలను”
 “ఏమిరా? గోపాల । యెంతజాణవుర;
 రమణులిశ్మకుబోయి । రవ్వతెచ్చెదవు”
 “దొంగర; దొంగర; । దొడ్డ దొంగర;
 దొరికినాడే వీడు । దొంగవాడేను”

“గోపిల స్త్రీలమ్మ । వారలు గొల్లభామలమ్మ;
ఒకరికి, ఒకరమ్మ । భామలు, వాలలాడిరమ్మ”

ఇవి భాగవతములో దశమస్కంధమునందలి శ్రీకృష్ణలీల
కథానందర్పములు. పెద్దలు చవుబూర వింటారు ఈపాటలను.

8 బాలకుల దీవనలు బ్రహ్మదీవనలు

పసిపిల్లలు, ముసలివారిని దీవించుట, ముసలివారు
మురియుట యెంతో ఆనందముగ నుండును.

“శ్రీరస్తు, విజయోస్తు । దీప్తాయురస్తు
ధనకనక వస్తువా । హన సిద్ధిరస్తు
ఆశ్వయుజ శుద్ధ । మహర్నమినాడు
శాశ్వతాశీర్వాద । సత్యవాక్యములు
బాలుర దీవనలు । బ్రహ్మదీవనలు .
బాగుగా మీకిప్పుడు । బ్రహ్మాయురస్తు
పసిబాలురము, మా । పద్యములు వినియు
కసరికొట్టక, మమ్ము । కరుణగై కొనుడి
నలజయంతులవంటి । నందములు కలిగి
తెలివి, చక్కని । చాల కూతుళ్ళుకలిగి
అల మన్నధులవంటి । యల్లుండుగలిగి
బలవంతులై నట్టి । బంధువులుగలిగి
పుడమిలో, నెన లేని । భోగముల్ గలిగి

వడుగులు, పెండ్లిండ్లు । వరుసగా గలిగి
 పొందుగా నవరత్న । భూషలు గలిగి
 ధనధాన్యములు గలిగి । ధర్మములు గలిగి
 ధరణిలో నాచంద్ర । తారార్కముగను
 చాల సంతోషమున । చేలగుచు మీరు
 పుడమి వర్ధిల్లుడి । పూజ్యులై యెపుడు ॥జ॥”

9 పొగడ్త పాటలు

స్తుతి; స్తోత్రములు ప్రారంభించి, యెల్లవారల కల్లారు
 ముద్దులు కురిపించెదరు.

“బంగారు, జలతారు । రంగయిన పాగ
 ముత్యాల పోగులు । ముద్దుటుంగరము
 చేతి కంకణబిరుదు । చంద్రహారములు
 నిలుపుటంగీలును । నీలాపు మణులు
 గోమేధికాపుష్ప । గొలుసు రత్నములు
 మాణిక్యకిరీట । మహితప్రతాప
 అయ్యవారికిచాలు । అయిదువరహాలు
 చిన్నవాళ్ళకుచాలు । సిరిసెనగపప్పు
 పిల్లవాళ్ళకుచాలు । పప్పుబెల్లాలు ॥జ॥”
 “మాటాడి తప్పవు । మన్ననాకార!
 సాటిలేరెవ్వరు । సద్గుణాకార;

సరసనీవచనముల | జాజిపూతోట;
 నరసతో నీమాట | నరహాలమూట
 అసమానగుణధీర | అంగజాకార
 వసుధలో (ఇంటిపేరు) వారి | సంశయిస్తార
 గరిమ (తల్లిపేరు) | గర్భసుకుమార
 భళి భళీ! (అసామిపేరు) భాగ్యదేవేంద్ర ||జ||”

10 దుబ్బనిరసన పదములు

స్తుతిపాఠములు పూర్తికాగానే, లోభగుణముగలవారిని నిరసింపుచు, కొన్ని పదములు పాడుదురు. ఈశ్వేణిలో “రూక పద్యము” అనునది చాల ప్రఖ్యాతినందినది.

“ఇవ్వలేని లోభుల | యిల్లకు బోము
 మూటగట్టుట యేమి | మోక్షముగదయ్య
 కోటినార్జించిన | కూటికెగదయ్య
 మటుమాయవాదులను | మరియడుగబోము
 నీటుగన శాస్త్రోప | నేకివ్వరయ్య
 సాటెవరు మీతోను | సరసముగదయ్య
 అయ్యవారికిచాలు | అయిదు వరహాలు
 తెప్పించి కట్నంబు | లిప్పించరయ్య
 మాపప్పుబెల్లాలు | మాకు దయచేసి
 శీఘ్రముగ సగవుడి | శ్రీమంతులార ||జ||”

11 తమ ముస్తాబు పాట

తామెట్లు ముస్తాబు అయినామో “చూడండి” అని, తమను వర్ణించుకొనుచు పాడెదరు,

“చేలువైన, జనకట్లు | చంద్రహారాలు,
మురిడిలు, గొలుసులు, | ముద్దుటుంగాలు
పచ్చల పోగులు | హెచ్చుతాళీలు
బొమ్మంచు పంచెలు | బొంచైనపాక
జలతారు వోణీలు | జాలురుమాళ్ళు
అంగీలు నడికట్లు | అమరగానగలు
తొడిగితిమి, ముస్తాబు | తోడ గిలకలను ||జ||”

2 ప్రాధేయపు పదములు

“కటకటా మీకెంత | కరుణలేదయ్య
యిటువచ్చి యడుగమా | కిది పద్ధతయ్య”
“ఏదయా మీదయా | మామీద లేదు.
యింతసేపుగచుట | యిదిమీకు తగునా?”
“ఉత్తమాజనులార | చిత్తగించండి
ఆలస్యముంచకం | డాక లవుతుంది
ఆకళ్ళచేత, మీ వాకిళ్ళలోను
ఉంచుట మీకిది | మంచిపని కాదు.
పావులా బేడైతె | పట్టేదిలేదు
అర్థరూపాయిస్తే | అంటేదిలేదు

ముప్పావులాయి స్తే । ముట్టేది లేదు
 రూపాయి స్తేను । పావకముకాదు
 పొచ్చువరహాయి స్తే । పుచ్చుకొంటాము
 పై పావులామాకు । పప్పుబెల్లాలు
 తెప్పించి కట్నంబు । లిప్పించరయ్య
 శీఘ్రమే పంపుడి । శ్రీమంతలార ॥జ॥”

వినేవారలకు జాలి కలుగునట్టి పాటలను వాడి; తల్లిదండ్రుల
 కల్లారుముద్దులు పుట్టించి; సంభావనములు సంపాదించురు.

ఈ పండుగలోని భాగములు

విజయదశమిలో 1 దేవీపూజ 2 ఆయుధపూజ 3 పాల
 మేర దాటుట 4 పార్వవేట 5 జమ్మి (బేతాళ) పూజ మొద
 లగునవి ముఖ్యచారములుగ నున్నవి.

1 దేవీపూజ

ఆశ్వయుజ శుద్ధ విదియనాడు, అనగా:- నెలపొడుపు
 నాడు దేవిని నిలిపి, తొమ్మిది రాత్రులు పూజింతురు. దేవీ
 పూజ రాత్రులు ప్రధానముకావున, ననరాత్రులే, సమాస
 వశమున “దేవీనవరాత్రులు” అని వాడుచుందురు. ఆశ్వయుజ
 శుద్ధ దశమి శరన్నవరాత్రులు గడచిన మరుచటిదినము.
 ఇది “దుర్గపూజ” తో సంబంధము కలదగును.

గృహములు; పచ్చని తొరణములతోడను, గడపలకు
 పసుపు కుంకుమలతోడను; వాకిళ్ళయందు చిత్రవిచిత్రములైన

ముగ్గులతోడను చక్కగ నలంకరించెదరు. మేళతాళ, నృత్య గీతాదులతోను; బంధుమిత్రులతోను; గూడి “అపరాజిత దేవీపూజ” చేయుదురు. అపరాజితదేవి=పరాజయములేని దేవతకు; రకరకముల పిండివంటలతో. ననేక బక్వాన్న విశేషములతో నైవేద్యమును చెల్లించెదరు.

2 ఆయుధపూజ

దశమినా డుదయమున; వారివారి వృత్తిపనిముట్లను; శుభ్రీకరించి; పసుపురాచి; కుంకుమబొట్లుపెట్టి, మంచిగంధము రాచి, ధూప దీప నైవేద్యములతో పూజించెదరు.

3 పొలిమేర దాటుట

దశమినాటి సాయంకాలము, మేళతాళములతో, దేవి నూరేగించుచు; మల్లయుద్ధములు; సాముగరిడీలు; మొదలగు వీర బలప్రదర్శనములతోడ, పొలిమేరవరకు వెళ్ళెదరు.

4 పారువేట

పొలిమేరలో, ఏదేని జంతువును; పరుగెత్తిగిచ్చి, వేటాడి కొట్టుదురు. అప్పుడు తమ పరాక్రమ ముద్దీపించుకొను నట్లు సంభ్రమాతిశయములతో “జై; జై” అని నినాదములు చేయుదురు.

5 శవీపూజ (భేతాళపూజ)

జమ్మిచెట్టుమీద, భేతాళుడుండునని, నమ్ముదురు. ఆచెట్టుమీదనే “పంచపాండవులు” ఆయుధములను దాచి;

అజ్ఞాతవాసము చేసినారు. ఉత్తరగోగ్రహణములో, యద్దు నుడు, శమీవృక్షమును; భేతాళునిని; పూజించి, ఆయుధములు తీసికొని, జయమును సంపాదించినాడు. కనుక దానికి, స్మృతిచిహ్నముగ శమీపూజ చేసి, జై; భేతాళా! జై; భేతాళా! జై; భేతాళా! అంటూ; ఏకకంఠముతో నినాదములు చేయుచు జమ్మికోమ్మలను నరికి, ఆ పత్రిని తలమీదను, చెవుల సందులందును ధరించి, మహాత్సాహముతో, జనసమూహము వెనుకకు తిరిగి వచ్చుచును.

అనంతరము దేవిని గంగలో కలిపెదరు. శమీపూజ వలన ఆనాటి పాండవులను జ్ఞాపకమునకు తెచ్చెదరు. పూర్వపు రాజులు, దండయాత్రలుచేయు, యీపండుగను, నేడ్డిల్లు ముగించున్నారు.

విశేషాంశములు:- రాజమహేంద్ర వరమువంటి పట్టణములలో, రివి సూర్య శాఖోద్యోగులు, కఙ్గలతోను, కాగితములతోను వీనుగను కట్టి చక్కగా, ఆలంకరించి. దశమి నాడూరేగించు చుండిరి. మైసూరులో. విజయదశమి గొప్పగా జరుగుచుండును. అక్కడి వేడుకలు కన్నుల పండువుగా. నుండుట చేత, నెక్క డెక్కడి నుండియొ, ప్రజలు వచ్చుచుందురు. అక్కడ రాజదర్బారు, రాజనగరు, రాజతీవి, రాజలాంచనములు, రాజరికము. ప్రత్యక్షము గాచూడవచ్చును.

3 దీపావళి

శరన్నవరాత్రులతో ప్రారంభించి; దీపావళిమహోత్సవముతో, అశ్వీయుజమాస మంతమగుచున్నది. విజయదశమి వెళ్ళిన; యిరువది దినములకు, అనఁగా:- అశ్వీయుజ బహుళ అమావాస్యకు “దీపావళి అమావాస్య” అని చెప్పదురు. యావద్భారత దేశములో; ప్రజలందరు, పరమానందమున పాల్గొనే పండుగలలో, దీపావళి ప్రధానమైనది.

దీపావళి : దీపముల వరుస, అనీ యర్థము. దీపావళి కథావిశేషములు పెక్కురీతులుగా చెప్పచున్నారు. దీనికి పూర్వపు దినము నరకచతుర్దశి.

వివిదాబిప్రాయములు

శ్రీరామచంద్రుడు, రావణవధానంతరము, సీతా లక్ష్మణ వానర సమేతముగా; నందిగ్రామమునకు వచ్చి; భరతుని కలుసుకొని; వెంటనే పట్టాభిషిక్తుడైనాడని కొందరును, శ్రీ మహావిష్ణువు వామనావతారమైతి; బలిచక్రవర్తిని మూడడుగుల నేలను యాచించి; బలిని పాతాళమునకు తొక్కినాడని మరికొందరును; నరకాసురుని బాధలను భరించలేక; దేవతలు శ్రీకృష్ణమూర్తితో మొరపెట్టుకొనఁగా; శ్రీకృష్ణమూర్తి సత్యభామాసమేతముగా యుద్ధమునకు వెళ్ళి నరకుని సహరించెననియును, ఆదినమే నరకచతుర్దశియనియు;

మరునాడు, నరకుని మరణమునకు, నరులూ; సురులూ; ఆనందించి, దివిటీలు వెలిగించుకొని, తమ సంతోషమును, వెలుబుచ్చుకొనుచున్నారని, మరికొందరును చెప్పుచున్నారు.

ఆర్యావర్తనమును; ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముగా పాలించిన; విక్రమార్కచక్రవర్తి, యీదినముననే పట్టాభిషిక్తుడయినాడని కొందరందురు. దక్కనులోను; కొంకణములోను; గుజరాతులోను; విక్రమశకము యీనాడే ప్రారంభము. కావున దీనిని విక్రమశకములో సంవత్సరాదిగా నెంచుకొనుచున్నారు.

నరకబాధ విమక్తికొఱకు యమునిగుఱించి, ప్రార్థనలుచేయు దినము కాబట్టి; యిది “నరక చతుర్దశి” అని కొందరు చెప్పుదురు. అశోకుని కళింగ దేశ విజయసూచకమని కొందరు భావించుచున్నారు.

వివిధదేశ వాడుకలు

ఈ పర్వదినమును, ఉత్తరహిందూదేశములో, లక్ష్మీపూజగాను; వంగ దేశములో కాళీపూజగాను; తెలుగుదేశములో (1) నరకచతుర్దశి (2) దీపావళి; మాత్రమే పండుగలుగా యెంచుచున్నారు. జైనులు, కార్తీక కృష్ణ చతుర్దశి, ౬ మహావీరుని—నిర్వాణలక్ష్మి” దినముగను, అమావాస్యను, మహావీరుని శిష్యుడగు “ఇంద్రభూతి—జ్ఞానలక్ష్మి” సంక్రమించిన దినముగాను భావించుచున్నారు.

ఇట్లు పలువురు, పలువిధములు భావించుచుండిరి. అయినను, సత్యాసత్యముల సంగతలులుంచి, బాగుగా పరిశీలించినచో; దీపావళినాటి రాత్రి దీపములు పెట్టి; యుత్సవములు జరుపుకొనుట; హిందూమతములోనేగాక; మతాంతరులలోకూడ యున్నది.

మహమ్మదీయ మతములో, మహమ్మదువారి విజయయాత్ర “షబేబరాత్” అనునది మన దీపావళివంటిదే. క్రైస్తవులలో “రోమన్ కాథలిక్కులు” చేయు దీపోత్సవము, మన దీపావళిని పోలినదే. బర్మాదేశములోను; ఇండోనేషియాలోను; దీపోత్సవములు చేయుటయును. మన దీపావళిఛాయలే!

ఆర్థికముగను, ఆధ్యాత్మికముగను, కూడ, యీపండుగ ప్రాధాన్యము వహించుచున్నది. అన్నిపండుగలును లలిత కళలను పోషించుచున్నవి. కుటీర పరిశ్రమలకు దోహదమిచ్చుచున్నవి.

పండుగ దినములు

దీపావళిని కొందరు పదమూడు దినములుగా భావించుచున్నారు. కాని; ప్రధానముగా; అయిదుదినములే. పండుగగా నిరూపించే, ఆచారమే యున్నది.

(1) నిధనత్రయోదశి (2) నరకచతుర్దశి (3) దీపావళి (4) గోవర్ధనోద్ధరణ (5) యమద్వితీయ అనునవి ప్రధానముగానున్నవి.

దేశాచారములు

ఉత్తరాదివారు, కొత్త చిథాలు పొరంభించుట, తమ ధనకనక వస్తువాహనములను పూజించుట, సంవత్సర జాతక ఫలితములు చెప్పించుకొనుట, రూపాయిని యెగుర వేసి, దాని మోతనుబట్టి తమ యదృష్టమును తెలిసికొనుట, జలప్రవాహములో; దీపములను వదలి, అవి యారిపోయినచో తమ జీవితము లారిపోవుననియును; ఆరకుండా ప్రయాణము చేసినచో; తమ జీవితములు ప్రశాంతముగా నడచునని యును, యూహించుట. ఇటునంటి యాచారములను వారు పాటింతురు.

మన ప్రాంతమున, వ్యవసాయదారులు, తాము పండించిన కష్టములకు, ఫలితముగా “కేదారములు” అనగా పంటపొలములు సస్యములతో నిండి, కన్నులపండువుగా నుండుటచేత, “కేదారశారీరవ్రతము” అనుదానిని. దీపావళి వెళ్ళిన మరుచటిదినమునందు చేయుదురు. కొండప్రాంతము లందు “శారమ్మ” పండుగలు చేయుదురు.

మార్వాడీలు “లక్ష్మీపూజ” చేయుదురు. కొన్ని ప్రాంతములందు; ప్రకృతికి ప్రతిరూపియై న; శక్తులను; (1) శారీ (2) లక్ష్మీ (3) సరస్వతీ ” దేవులను పూజించెదరు దీనినే “శక్తిత్రయపూజ” అని వచింతురు.

“దీపములేని గృహమునందు లక్ష్మి నిలువదు”.

“దీపారాధన లక్ష్మీకటాక్షము”

అని కొందఱాచరింతురు.

అచరణవిధానము

నరకచతుర్దశినాడు; గడ్డితోను, కాగితములతోను, నరకాసురుని స్వరూప మమర్చి, ఊరేగింపుతో, యూరిబయటకు తీసుకొని వెళ్ళి దానిని తగులజెట్టి; అభ్యంగన స్నానము చేయుదురు. తదనంతరము, మతాబాలు; టపాకాయలు; కాల్చుదురు.

మరునాడు గృహములలో; వరుసగా, ప్రమిదలుపెట్టి; మంచి నూనెతోగాని; నేతితోగాని; దీపములు వెలిగింతురు. దేవతాపూజలు చేయుదురు. చిన్నపిల్లలచేత, “దివిటీలు” కొట్టింతురు. అప్పుడు పిల్లలీ క్రింది పాటలు పాడెదరు.

దీపావళి జానపద గేయము

”దుబ్బు; దుబ్బు; దీలామాస!

మళ్ళీవచ్చే నాగులచవితి.

పుట్టమీద పొట్ట కట్ట”

“దిబ్బు; దిబ్బు; దీపావళి

బలుసుచెట్టుమీద పెద్దలార దిగిరండి”

దివిటీలు కొట్టినతరువాత వారు తీసి తినవలయుననే నియమము

మున్నది. భోజనమయిన తరువాత, మతాబాలు, కాకర
పువ్వుత్తులు, టపాకాయలు మొదలగు మందుగుండుసామా
నును కాల్చెదరు. యశావనవయస్కువారలు, ఉప్పుపెట్లాలు
కట్టి; అగ్గిపెట్టి; దానిని తిరిప్పచూ; వీధులగుండా, ఆనందంతో
తిరుగుదురు. అప్పుడు యీక్రింది పాటలు పాడెదరు.

ఉప్పుప్లాటాలు త్రిప్పతూ పాడే పాటలు

1 “అవిగవిగా! చుక్కలు;

దప్పసిరి; మొగ్గలు;

దూలాలు; చెక్కించి;

దుప్పట్లు, పరిపించి;

మంగళో, రల్లుడా;

మత్స్యవతారుడా;

కనకమ్మ విస్తాము;

పెళ్ళాడతావా?

అబ్బ; బ్బ; సిగ్గు?

వరిపిండి ముగ్గు.

2 నెల్లుకూర; బలునుకూర;

ఎక్కడున్నది?

నాయనమ్మ; తోటలోను

నానుతున్నది,

చెట్టుమీద; చెవులపిల్లి;
 చెవ్వుచున్నది,
 గట్టుమీద; గంగిరెడ్లు;
 ఆడుతున్నవి.

రైతులు, కేదారగౌరీ వ్రతమును, గోపూజను, గౌరమ్మ
 పండుగను చేయుదురు.

గోపూజాపదము

గోవు నాలుగుపాదములకును, ఫాలభాగమునకును,
 మెడచుట్టును, మూపురమునకును, పసుపురాచి; కుంకుమ
 బొట్లు పెట్టి; ధూపదీపములతో ముమ్మారు ప్రదక్షిణముచేసి,
 హారతి యిచ్చుచూ.

పల్లవి॥ జయమంగళం । నిత్య శుభమంగళం

జయమా! జయమంగళం । మహోత్సవమంగళం॥

1 చ:- పాదములు నాల్గిటికి । ఫాలభాగమునందు
 పసుపు, కుంకుమ, పూలు । భక్తినుంచి
 ధూప హారతులిచ్చి । దూడతో నీపూజ
 మమతతోజేతుము, గో । మాత గైకొనుమా॥జ॥

2 చ:- పాలిచ్చి, భువిప్రజల । పాలించు గోమాత
 పెరుగు, వెన్నా నేయి । పేర్చినొసగి
 పూనికతో కట్టించి । భూములను పండించి
 మమ్ము పోషించు, గో । మాతరో; నీకు ॥జ॥

కేదారి గౌరీ వ్రతము

దీనిని వ్యవసాయదారులే చేయుదురు. శ్రీ లుపవాస ముండి గౌరీదేవిని నిల్పి; పసుపు, కుంకుమ, పువ్వులు, గంధము ధూప దీప నై వేద్యములు చేసి యీపాట పాడుదురు.

కేదారగౌరీ - జానపదగేయము

శుక్కురావారాన । సక్కంగ శ్రీలక్ష్మి,
అవతారమెత్తెనే । ఆదిలక్ష్మి,
సిరితోడనె వచ్చెనూ । మా నగరికి,
వచ్చె తన శాలలో । వలపటాలేసుక,
పుట్టినింటికి పోయి । ఏమి దెస్తివిగారు.
సిగ్గుపడతా నాతోన । చెప్పమందూ, ||జ||
“పసుపు కుంకుమాలు । పసుపురంగు చీరె;
మావారు పేదవారు । మాకు యిచ్చినవి
మిరపకాయ పట్టుచీర । మిరిమిట్లు గొలువంగ
అల్లమో; బెల్లమో; । అరటిపండ్లు.
తెప్పించి యిచ్చినవి । కేదారగౌరీమ్మకు||జ||
రంగైన పచ్చని । రైకతోడిగి
వెన్నకాచిన నెయ్యి? గిన్నెలబోసుక
అన్నలకు బోసి । నే తలలంటంగ
నిండు పున్నమనాడు । నేనొక్కప్రాద్దుండి
నిండయినకోనేట । స్తానమాడి

నేను దెస్తునమ్మా ! వజ్రాలగాళీ
 అల్లమో; బెల్లమో ! అరటిపళ్ళూ!
 తేనెతో మాగిన ! తియ్యమామిడిపళ్ళు
 తెప్పించి యిస్తురే కేదారిశౌరమ్మకు॥జ॥

నమస్కారములతో యీ పదమును ముగింతురు. పిదప అక్షంతలు వేసుకొని, వ్రతమును పూర్తిచేయుదురు. (“శౌరమ్మ” పండుగను గురించి, వివిధ ప్రాంతములందు వివిధవిధములుగ జేయుదురు. కావున రెండవ భాగములో యీ పండుగనుగురించి వివరింతును.)

ఉత్తరాదిని, స్త్రీలు తమ సోదరులను, ఆశోనించి, తలంటి; విందులుజేసి; కానుకలు పుచ్చుకొందురు.

మారువాళీలు, ధలరాశులను పూజించి; బ్రాహ్మణులకు, సంభావన లిచ్చెదరు.

కొన్నిచోట్ల, పార్టీలువేసుకొని; మందుగుండు కాల్చెదరు, తమిళులు యీపండుగను; చేయుదురు కా; దీపములు పెట్టుదురు. లక్ష్మీపూజ చేయువారు, దీపములుపెట్టి; లక్ష్మీని దేవిగా పూజించి, హారతి చెల్లించుచు యీపాల పాడెదరు.

లక్ష్మీ మంగళహారతి

పల్లవి:-మహాలక్ష్మీ యనినిన్ను । చాలగా బిలిచితే

ఓ లక్ష్మీ నీకింత । జాలమేలా?

పాలసముద్రిని । పట్టిరో యని నిన్ను,

పలుమారు పిలిచితే । పాలించ వేనుమ్మా!
 మంగళం; మంగళం; మహాలక్ష్మీ! మంగళం!
 మంగళం.

1 చ:- అలికిపూసిన యింట్లో । చిలుకుజల్లి తినేను
 మెళుపు చూపుతురావె । అలుకలేలా!
 కళకళ నవ్వుచు । కలయిండ్ల నెక్కుచు
 కలికిముద్దులగుమ్మ । చిలుక రావమ్మా ॥మం॥

2 చ:- ఒంటిగా నీవు, మా । యింటికి రావమ్మ
 జంటబాయక నా । పెంటనుండూ
 కంతాన మెరసేటి । కంతహారము లిత్తు
 యింట్లోకి రావమ్మా । యిప్పుడు మహాలక్ష్మీ॥మం॥
 ఈవిధముగా ఆటలు, పాటలు, పూజలు, హారతులతో
 పండుగ వేడుకలు జరుపుకొందురు.

పరమార్థము

ఆరోగ్యముగను; ఆర్థికముగను; ఆధ్యాత్మికముగను;
 కూడ యీ పర్వదినము ప్రాధాన్యము వహించుచున్నది.
 అజ్ఞానాంధకారములో, కొటుమిట్టాడుచున్న మానవులకు,
 జ్ఞానజ్యోతిమూలముగా, విజ్ఞానమును ప్రసాదించుటయే;
 యీ దీపావళి సూచించుచున్నది. దక్షిణాయనము రాత్రి
 వంటి దనియును; ఉత్తరాయనము పగలువంటిదనియును,
 పెద్దలు వచియింతురు. దక్షిణాయనమనే రాత్రి గాఢనిద్రలో

మునిగిన జనులు దీపావళియనే వేకువని తెలివిచెందినట్లును; ఉత్తరాయణమనే; పగటిలో ప్రవేశించునట్లును. సూచించుచున్నది. అజ్ఞానములోను; కష్టములలోను; మునిగియున్న జనులకు; దీపావళి తెలివిని తెప్పించి; వెలుగునిచ్చుచున్నదని రూఢియగుచున్నది. మందుగుండు కాల్పుటవలన, గాలిలో నుండే అనారోగ్యమును కలుగజేసెడి, క్రిములు నశించును. గాలి శుభ్రపడును. అందువలన, ఆరోగ్యకారణమగుచున్నది.

కాలప్రధానము

ఈ పబ్బమునకు, కాలముతో సంబంధ మెక్కువగా నున్నది. ఆషాఢము నుండియు; ఆకాశము మేఘావృతమై, వర్షములు కురియుచున్నందునను; సూర్యకాంతి ప్రసారము తక్కువ కావడముచేతను; జనులలో యుత్సాహము తగ్గుటయును, అనారోగ్యము వ్యాపించుటయును, సంభవించును. రాకపోకల సౌకర్యములు బాగుగానుండవు. అగస్త్యదయమయి శరదృతువు ప్రవేశించిననేగాని; నీదు కలకతేరదు. బాడి బంద యెండి రాకపోకల మార్గములు సరిగానుండవు. శరత్తు ప్రవేశించగనే; ఆకాశము నిర్మలమై; పుచ్చపువ్వువంటి; అచ్చవెన్నెలలు కాయుచూ; ప్రకృతికెంతో సంతోషమును కల్గించుచుండును. అందువలన, చీకటి నుండి వెలుగునకును; కష్టకాలమునుండి; సౌఖ్యవంతమగు కాలమునకును; నిరుత్సాహమునుండి; యుత్సాహమునకును, ప్రవేశించెడి కాలమే

శరత్కాలము. అన్నియుతువులలోను, శరదృతువు నాయకమశివంటిది. కాలము; వాతావరణ, పరిస్థితులు; ప్రజలకుత్సాహమును కలిగించుచుండును.

మరియును సంవత్సరములో నుండే, రెండు ఆయనములలోను; దక్షిణాయనము పాపభూయిష్టమయిన దనియును; అశుభకరమయిన దనియును; అప్పుడు మృతిజెందినవారలకుత్తమ గతులు కలుగ వనియును; ఈ యూరుమాసములలో స్వర్గద్వారములు మూసియుండుననియును. ఉత్తరాయనము, శుభకరమైనదనియును; అప్పుడు మరణించిన వారలకుత్తమ గతులు కలుగుననియును; యూరుమాసములలో స్వర్గద్వారములు తెరచియుండుననియును; ఆస్థులు వచించియున్నారు.

అందులకు పరమ నిదర్శన మేమనఁగా?—భారత యుద్ధములో; భీష్ముడుదక్షిణాయనమున, అంపశయ్యమీదపరుండి; ఉత్తరాయనమున, దేహమును చాలించినాడు.

కష్టకాలములోనే, దేవతలను, పూజించడమును; ప్రార్థించడమును; నోములు; వ్రతములు; జరుపడమును; పరిపాటిగా జరుగుచుండును. దక్షిణాయనము, అటువంటి యశుభకాలము, కాబట్టే; నోములును; పూజలును; చేయుచు, ఆ యశుభ పరిహారమును గావించుకొంటున్నారు.

పూజా పురస్కారముల సంగతి యెట్లున్నను, ఈ పండుగ దినములలో; విందులు; వినోదములు; మిక్కిలిగానుం

డును. అదరును, ఆనందముగా కాలమును గడుపుదురు. శ్రాత్త అశ్శుశ్శును పండుగకు తీసుకవచ్చి; అప్యాయముతో కట్నములును; కానుకలును; యిచ్చి, వారిని సంతోష పెట్టుదురు.

ఇది. పిన్నలకు పండుగ; పెద్దలకు పండుగ.

అందరికీ పండుగే.

౪ సంక్రాంతి

సంక్రాంతి, లేక సంక్రమణము. సం+క్రమణము=సూర్యుడు ముందుండే రాశిని, విడిచి. మరొక రాశిలో ప్రవేశించుటయని యర్థము. కావున యిది సూర్యుడు ద్వేశించి చేయునట్టిపండుగ.

సంక్రాంతి మాసమున కొకటివంతున, సంవత్సరము నకు పన్నెండు సంక్రాంతలు వచ్చును. సంక్రాంతులలో మకర సంక్రాంతి ముఖ్యమైనది.

సూర్యుడు కర్కాటకమునుండి; యించుక దక్షిణాభిముఖముగా సంచరించుటచేత; దక్షిణాయనమనియు; కర్కాటకమునుండియించుక, ఉత్తరాభిముఖముగా సంచరించుటచేత;

ఉత్తరాయణమనియు; చెప్పచున్నారు. సూర్యుడు ఋతుత్రయ గామిగా సంచరించువానికి “ఆయనము” అందురు.

మార్గశీర్ష మునుండి; ఆరు నెలలు, ఉత్తరాయణము, జ్యేష్ఠమునుండి, ఆరు నెలలు దక్షిణాయనము.

ధనుస్సంక్రాంతికిని; మకరసంక్రాంతికిని; మధ్య అనగా నెలపెట్టినతరువాత, విష్ణాలయములలో; పౌర్ణమి బాల భోగములు చేయుదురు. పౌర్ణమి నే గొబ్బమ్మ సంబరమునకు వచ్చి, చిన్నపిల్లలు గుడికివెళ్ళి, చక్కెరపొంగలి; పులిహోర; దధ్యోజనము వగైరా ప్రసాదము లానందముగా నందుకొందురు. దేవునికి పైవాటిలో రోజున కొకటి నివేదనచేయుదురు.

సంక్రాంతిరోజులలో సంక్రమాణపురుషుడు ప్రతీయేషును; ప్రత్యేక లక్షణములు కలిగియుండును. ఆయన నామము; వేషము; ధారణసముదాయము; వాహనము లనుబట్టి, దేశములో శుభాశుభములు సంభవించునని పెద్దలు చెప్పచున్నారు.

సంక్రాంతి పుష్యమాసములో వచ్చును. సంక్రాంతి పండుగను గొబ్బమ్మ పండుగని యందురు. “గొబ్బమ్మ” అనగా గోవునకు తల్లి. “గోవు” అనగా గోపాల బాల కృష్ణుడు. అందుచేతనే “తల్లిగొబ్బి” “పిల్లగొబ్బి” అని రెండు రకములు చేయుదురు. ధనుర్మాసము నెలరోజులును, ఎంత

చలిగానున్నను; తెల్లవారుగట్ల, భూపాలరాగము వినేసరికి, పక్కమీద పడుకోబుద్ధి యుండదు, దేవాలయములలో, బాలభోగములు; బాజాలు; వినేసరికి, స్త్రీలు లేచి వాకిళ్ళు తుడిచి కళ్ళాపువేసి, చిత్రవిచిత్రములైన ముగ్గులు పెట్టుదురు.

గొబ్బెమ్మ

ఆ ముగ్గులమీద, గోమయముతో, బేసినంఖ్యగా, గొబ్బెళ్ళు పెట్టుదురు. అనగా (1) మూడు గొబ్బెళ్ళు దీనిని పిల్ల గొబ్బె యందురు. (2) అయిదు గొబ్బెళ్ళు దీనిని తల్లి గొబ్బె యందురు. (3) కొందరు రోజురోజునకు రెట్టింపు చేయుచు గొబ్బెళ్ళు పెట్టుదురు. ఈ గొబ్బెళ్ళలో ఉదయము పెట్టువానిని “తొలిగొబ్బె” అనియు, సాయంత్రము పెట్టువానిని “సగది గొబ్బె” అనియు చెప్పదురు. పూజ పూర్తి అయినపిదప, ఆ గొబ్బెళ్ళు తీసి; భోగిపిడకలుచేసి; గోడకు చరుతురు. ఈ పిడుకలను భోగినాడు, భోగిమంటలో వాడుదురు. గొబ్బెమ్మలకు పసుపు, కుంకుమ, పువ్వులు, పిండి మొదలగువానితో, అలంకరించి, అటుకులు, సెనగపప్పు బెల్లము, కొబ్బరికాయ, అరటిపళ్లు నైవేద్యముగా బెట్టి రజస్వలలుకాని బాలికలు చప్పట్లుకొట్టుచు, గొబ్బెపాటలు పాడుతూ పూజించెదరు. “సందిగొబ్బె” కి పేరంటాళ్ళను పిలిపించి, పాటలు; పద్యములు; వేడుకలు; చేసి పళ్ళు తాంబూలములు పంచి పెట్టుదురు.

1 గొబ్బెమ్మ పదాలు

“సందె గొబ్బెమ్మా! శుభములివ్వాలే;
తామరపువ్వుంటి । తముణ్ణివ్వాలే;
చేమంతి పువ్వుంటి । చెల్లెల్నివ్వాలే;
మొగలిపువ్వుంటి । మొగుడు నివ్వాలి”

అని పాడి నమస్కారములు చేయుదురు.

2 “గొబ్బియ్యలో; గొబ్బియ్యలో;
గొబ్బి; గొబ్బి; వేయరమ్మా!
గొబ్బాని లాలయో.

గొబ్బియ్యలో.

గొబ్బియ్యలో; గొబ్బి; గొబ్బి; వేయరమ్మా
కొండంత గుమ్మడే; గొబ్బియ్యలో ॥గొ॥
గొబ్బియ్యలో; గుమ్మడంటే; గుమ్మడుగాడు;
కోరమీసం నాయడే; గొబ్బియ్యలో ॥గొ॥

ధనుర్మాసము మొదలు సంక్రాంతి వరకు రైతులు, ఎండ వానల కోర్చి; పండించిన పంటలను, యింటికి జేర్తురు. తమ కష్టార్జితమైన పంట యింటికి జేరునప్పుడుండు, ఆనందమునకు మేరయుండునా? “ఆనందోబ్రహ్మ” అని; ఆనందపారవశ్యమున, ఆవతరించునదే “కళ” కనుకనే ధనుర్మాసము నెల రోజులు “కాళారాధన” “కళాపోషణ” ఎక్కువగా నుండును. “దేహి” అన్నవారికి “లేదు” అన్నమాట లేకుండ దాన

ధర్మము లొనర్చుటయేకాక; ప్రతిజీవిని సంత్సర్పి పటచవలె ననెడి తలంపునకు, వీధియరుగులమీద వేలలాడగట్టు వరి కంకుల కుచ్చులే పరమ నిదర్శనము.

ధనుర్మాసము ముగ్గులు

సంక్రాంతి నెలపెట్టినది లగాయిత, ఆఖరువరకు ఆడ వారు తమతమ ప్రాంగణములో; జాతీయ చిత్రకళకు ప్రభువు సోపానమగు “ముగ్గులు” అలంకరించెదరు. వీటిని “సంక్రాంతి ముగ్గులు” అని పిలుతురు.

ఈ ధనుర్మాసములో, ప్రజలు ఉత్సాహవంతులై, పుష్పములవలె వికసించిన హృదయములలో నుందురు, అందుచే వికసించిన పుష్పమును; దాని సౌరభముచే ఆకర్షింపఁబడిన, కృష్ణసర్పమును వీధులందు ముగ్గులలో చిత్రింతురు. “పుష్పగుచ్ఛబంధము” వంటి ముగ్గులేగాక, “కుండలినాగ బంధము” వంటిముగ్గులనుకూడ వీధులం దలంకరింతురు.

నాగబంధ మప్పటి హేమంత ఋతువు; అప్పటి మంచు నకు; చలికి, “ప్రజలు పాముమెలికలు తిరిగినట్లు, పెనవేసుకొని పోదురు” అని స్ఫురింప జేయును. ఈ ముగ్గులవద్ద బాలికలు కుమ్మి; కోలాటము, పాటలు పాడుదురు.

కోలాటము పాట

ఈపాట సంవాదముగా పాడుదురు.

గొల్లభాను:- గొల్ల వారి వాడలకు, కృష్ణమూర్తి!

నీవు; యేమిపనులకు; వచ్చినావు కృష్ణమూర్తి

కృష్ణమూర్తి:- పాలుకొన వచ్చినానే; గొల్లభామా!

మంచి పాలుపోసి । నన్నుబంపు గొల్లభామ॥

గొల్లభామ:- కొత్తకోడలనయ్యా! కృష్ణమూర్తి!

మా, అత్తగారి నడుగవయ్య! కృష్ణమూర్తి?

కృష్ణమూర్తి:- కొత్తకోడలై తేనేమి? గొల్లభామా!

నా రొక్కమిచ్చి పుచ్చుకొంటే; గొల్లభామా!

గొల్లభామ:- నీరొక్కము నాకొద్దయ్య; కృష్ణమూర్తి!

నీవు రొంపుసేయక పోవయ్య; కృష్ణమూర్తి!

ఇట్టి పాటలలో సర్వసాధారణముగా శ్రీకృష్ణలీలతే
యుండును.

కుమ్మిపదము

బాలికలు; చప్పట్లుకొట్టుచు, అభినయము చేయుచు;
కుమ్మిపదములు పాడుదురు.

పల్లవి:- జయ; జయ; పరమాత్మ

సకలభువనకారణా! । సకలభువనకారణా!

జయ; జయ; పరమాత్మ.

సకలభువన కారణా! సకలభువనకారణా! ॥జ॥

౧ చ:- నిలయమైన । నిగమములను

నిలయమైన । నిగమములను!

నలువకిడిన । మీనరూప !

మీ న రూ పా! ॥జ॥

౨ చ:-అమరులకై; మందరాద్రి,
అనురులకై; మందరాద్రి,
నధివహించిన; కూర్మరూప!
కూర్మ రూపా! ||జ||

౩ చ:- బలినడచిన. శ్రీ వామనరూప!
పరశురామ; క్షత్రియకులభీమ;
దశరథరామ; దైవలలామ;
నాదయశోదల నందిన; ముకుంద;
బృందావనలోల! కరుణవిలోల! ||జ||

౪ చ:- జీవహింస మానుప భువి;
జీవహింస మానుప భువి;
జన్మించిన, సౌమ్యమూర్తి;
బుద్ధరూప; బుద్ధరూపా ||జ||

౫ చ:-కలియుగమున । కలుషమడుప
కలియుగమున । కలుషమడుప
కలికివైన । పద్మనాభ.
పద్మనాభా! ||జ||

ఇటువంటి పాటలు, తాళ; స్మత్య; అభినయ; రాగా
దులతో శ్రావ్యముగా, వినువారికి; కనువారికి; అష్టాదశర
ముగా పాడుదురు.

కాలపరిస్థితి

ధనుర్మాసాంతమునకు, దక్షిణాయనము పూర్తియయి ఉత్తరాయణము ప్రవేశించును. దిక్కులలో దక్షిణదిక్కునకు యము డధిపతి. ఈతడు మరణకారకుడు. దక్షిణాయనము రోగవ్యాప్తికి దోహదమిచ్చు. వాతావరణము గలది. “వర్ష; శరత్; హేమంత” ఋతువులతో గూడి, భూమి నీటితోను; తేమతోను; నిండియుండును.

వాయువు శీతలముగానుండి; తక్కువ యుష్ణముగల సూర్యరస్మితో వుండును. యీవాతావరణము “సాగక్రామిక వ్యాధులు” ఉద్భవించుట కెక్కువ దోహదకారిగా నుండును. యీ సమయమునే “యమదంష్ట్రకాలము” అని చెప్పుదురు. ఇందే “కోరలమ్మపున్నమ” అనగా మార్గశిరపూర్ణిమ వచ్చును. “కోరలమ్మ పున్నానికి; కోటితలకాయలు కావాలి” అను సామెత కలదు. ఇది దాటినచో; మరణము సతిక్రమించి నట్లే యని ప్రజలు సంతసితురు.

ఈ క్రిములను సంహరించు తలంపుతోనే; నట్టిళ్ళు అలుకుట; ముగ్గులు వేయుట, వాకిళ్ళు కళ్ళాపువేసి ముగ్గులు పెట్టుటయు, జరిగించుచున్నారు.

కళ్ళాపు-ముగ్గులు-వాని పరమార్థములు

కళ్ళాపుపై ముగ్గులువేయు; ముగుదలకు ముగ్గులపండుగ. ముగ్గులపై గొబ్బిళ్ళుపెట్టే బాలికలకు, గొబ్బివండుగ.

గృహాలంకరణ నిమిత్తము, గోమయము; గుల్లముగ్గు; పసుపును సున్నమును కలుపగా వచ్చిన “పారాణి” లేక కుంకుమను వాడుదురు. ఆవుపేడ ఆరోగ్యమును కాపాడెడి వస్తువులలో ముఖ్యమైనది. “క్రిమిసంహారి” వాయుదోషములను మశూచికాది వ్యాధులను; రాసీయదు. దోమలబాధను నివారించును. గోవువలన లభించు ప్రతివస్తువును; ఆరోగ్యకరమును; మంగళప్రదమునై యుండును.

“గోమూత్రం, గోమయం సర్పిః|

క్షీరం దధిచ రోచనా. |

షడంగమే తత్సరమ్|

మాంగల్య సర్వదా గవాం ||”

అనఁగా:- గోమూత్రము; గోమయము; గోఘృతము; గోక్షీరము; గోదధి, గోరోజనములు, మంగళ ప్రదములని పంచగవ్య విధానంబునందు గలదు.

అప్పుడు వేసిన గోమయము, “కస్తూరి” తో సమానమని, ఆయుర్వేదమునందు కలదు.

పసుపునకు గుణ ప్రధానముగా “క్రిమిఘ్ని” అని పేరున్నది. రంగు ముగ్గుకూడ “క్రిమిహారి” ఉష్ణమును కలుగజేయును.

గోమయముతో; అలికి; లేక చర్చితమొనర్చి; పసుపు సున్నము ముగ్గులు పెట్టగనే నీలపుటాకాశమున; తెల్లని నక్షత్రము లలంకరించినట్లు నయనానందమును కలిగించును,

అందువలన “అలికిన యింట్లో; ఒలికినా అందమే” అనే సామెత యేర్పడినది,

ఈరంగ నల్లులు, ఉత్తరాయణమునకు; మకర సంక్రమణమునందు, ఆహ్వానమిచ్చునవిగా నున్నవి. ఆరోగ్యప్రదమగు మకర సంక్రమణము; ప్రవేశించగనే, అనారోగ్యప్రకృతిని రథమెక్కించి, సాగనంపుచున్నట్లు; భోగి; పెద్దపండుగ; కసుమ పండుగలు గడచిన పిమ్మట, మగ్గజ్జితో రథమును బయటకు లాగి వేయుచున్నారు.

పై విషయములు సమన్వయించి; చూచినచో; ఆరోగ్య సూత్రములేగాక; ఆధ్యాత్మిక భావములును, యిమిడియున్నవి. తెలుపు; పనుపు; రంగులు సాత్విక గుణములు కలవి. ఎరుపు రజోగుణము కలది. నలుపు తామస గుణము కలది. సత్వరజస్తమో గుణాత్మకమగు, ప్రకృతిని సేవించి; నలుపు+ఎరుపు+తెలుపు=నీలిరంగు శరీరడగు, పరమాత్ముని చేరవలెననెడి, పరమార్థ మేర్పడుచున్నది.

సంకురమయ్య

కర్కటమునకు; వరుణుడును, మకరమునకు; మిత్రుడును, సంక్రమణాధిపతులు. ఈ యిద్దరికిని, మకరముపై యధికారమున్నది. యీ యుమ్మడి మూర్తియే, సంక్రాంతి పురుషుడు; కాలపురుషుడు; యుగపురుషుడు; సంవత్సరాధిపతి

యైన “సంకురుమయ్య” పెద్దపండుగ రోజున నైవేద్యము పెట్టి భక్తితో నమస్కరించుచు.

పూజా పదము

“ఎలుక ముట్టాలేదు! చిలుక ముట్టాలేదు.

నీకే పెట్టినయ్య! కాలక్షేరవుడా!”

అని ప్రార్థించెదరు.

సంకాతినిగూర్చి సంభ్రమముతో బాలికలు పాడునది.

“సంకురాత్రి పండుగదిగదిగో!

సంతురాత్రి ముగ్గు లివిగివిగో!

చలి యింక పోతుంది.

చంకలెత్తి ఆడండి”

మకర సంక్రాంతి మహత్తు

సూర్యుడు మకరరాశిలో ప్రవేశించి, ఉత్తరముగా పోవుటయే, “ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలము” “మకర సంక్రాంతి” అని యందురు. మకర సంక్రాంతి, వ్రతముగాని; పూజగాని; కాదు. వ్రతమనఁగా:- దీక్ష; మనోసంకల్పము; దృఢనిశ్చయమును బూనుట. అనఁగా:- సత్యనారాయణ వ్రతము వంటివి. పూజయనఁగా:- ఒక వ్యక్తియొక్క గొప్ప తనమును; అభినందించుచు; ఆవ్యక్తి గౌరవముతో; భక్తితో న్నమించుట. అనఁగా:- తద్దినంటివి.

సంక్రాంతి పర్వ తిథులలో చేరును. పర్వతిథులనఁగా పవిత్రములైన దినములు. ఉదాహరణము:- మహాశివరాత్రి, వైకుంఠ యేకాదశి. శరన్నవరాత్రులు, ఈ పర్వదినములందు పితృదేవతల నారాధించి తరింతురు.

మూడు పండుగలయొక్క ప్రాముఖ్యము

జ్యోతిష, ఆరోగ్య, ఆధ్యాత్మిక, శాస్త్రములకు, సగబంధించిన యీ సంక్రాంతిలో 1. భోగి 2. పెదపండుగ 2. కనుమ పండుగలు. మూడు పండుగలు వెళ్ళిన మరునాడు “ముక్కనుమ” అనికూడా వాడుదురు. యీ మూడు పండుగలును, మహా సుదినములుగా దేశములో; ఒక్కొక్క ప్రాంతమున ఒక్కొక్క ఆచారముతో చేయుదురు,

1. తొలినాడు భోగి పండుగ. ఈ రోజున, “ఇంద్ర పొంగలిని” పాలు; అన్నముతో తయారుచేయుదురు. ఇది యింద్రుని ఆహ్వానించుటను సూచించును. అనఁగా:-“రాజోవు వేసవియొక్క తీవ్రతను, తగ్గించి, త్వరలో తొలకరిని ప్రసాదించుము” అనెడి ప్రార్థనా సూచకము.

2. మలినాడు పెద్ద పండుగ; ఈ దినము “సూర్య పొంగలిని” తయారుచేయుదురు. ఇది సూర్యుని, ఆహ్వానించుటను సూచించును. అనఁగా “దక్షిణాయనమునుండి; ఉత్తరాయణమునకు మారిన, ఓ లోకబాంధవా? లోకులను; ఆరోగ్యవంతముగా కాపాడుము” అనెడి ప్రార్థనాసూచకము.

2. మూడవనాడు కనుమ పండుగ. ఈ రోజున “మాట్టుపొంగలిని” తయారుచేయుదురు. గోపూజ గావించి; ఒకటి గోవునకుబెట్టి, ఒకటి గోవుమెడలో గట్టుదురు “ఓ గోమాతా ? కూరగాయలు దొరకని మండువేసవిలో, నీవు పాలిచ్చి మమ్ము కాపాడుము” అనేడి ప్రార్థనా సూచకము.

పండుగలలో చేయు దానములు

ఈ సంక్రాంతికి పండుగలలో, నువ్వులు; నెయ్యి; గొంగళ్ళు; బీదలకు దానము చేయుదురు. ఎందుచేతననఁగా:- ఇవి యుష్ణమును కల్పించును, దానములు పుచ్చుకొన్నవారలు చలిబాధనుండి తప్పించుకొని; ఉష్ణమువలన నుత్సాహము కలిగియుందురు. కొందరు “చిమ్మిలి” ఉండలు దానము చేయుదురు. మరికొందరు నువ్వుల నీళ్ళతో దేవతలను, ఆఱ్యునింతురు. పుణ్యస్థ్రీలు కొందరు, కుండలతో, పసుపు; కుంకుమ; నువ్వులనీళ్ళు; నెయ్యి; (గంటి) (ధాన్యము) గోధుమలు) పోసి ముత్తయిదువులకు దానముచేయుదురు. కొందరు నూనె; పిండి; ఉప్పు; చీర; మొదలగు వానిని పంచిపెట్టుదురు మరికొందరు సముద్ర తీరమునను; నదీతీరమునను, గల పుణ్య క్షేత్రములలో; నువ్వులనే; ప్రధానముగా తర్పణములు విడిచెదరు.

అన్ని ప్రాంతములందును నువ్వులనే ప్రధానముగా; ఉపయోగించుటలో; విశేషమేమి? నువ్వులు శరీరములోని

కొప్పును తగ్గించి, ఆరోగ్యము నిచ్చును. సూర్యునకును; యమునకును; నువ్వులనిన యిష్టము. సూర్యుడు; మనకు ప్రత్యక్ష దైవము. భగవంతుని ప్రతినిధి. కర్మసాక్షి యముని దర్బారులో మనముచేసిన కర్మలకు సాక్ష్యమిచ్చును. సూర్యుని శక్తి వల్లనే “చేతనా చేతనములు” అన్నియు జీవించుచున్నవి. అట్టి ప్రత్యక్ష దైవమును పూజించుట; సుఖమునకును; సంతోషమునకును; అరోగ్యమునకును; ఆధారముకదా !

ఈ దినములలో; మానవ చర్యలకు; గమనించుటకై; యముడు చూచుచుండును. అందువలన దానధర్మములు; పరోపకారములు. విరివిగా చేయుచున్నారు.

“సంక్రాంతికి సంకెళ్ళలో; ఉన్నవారికికూడ విముక్తి ఉంది” అను సామెత గలదు.

పండుగ ముచ్చట్లు

ఈ పర్వదినములలో, పుట్టింటి ఆడుబిడ్డలను; అల్లుళ్ళను తీసుకవచ్చుట, బొమ్మల కొలుపులుపెట్టుట, గోడలకు వెల్లులు వేసి; ఓరుపులు తీయుట, గోడలమీద చిత్రములు వేయుట, యీ అలంకరణములవలన లక్ష్మీ తాండవించునట్లు గ్రామము విరాజిల్లుచుండును.

జియ్యర్లు, దాసర్లు, జంగవదేవర్లు, గంగిరెడ్లవారు, అడవిచెంచులు, అప్పన్న ఆబోతుల సంభ్రములవారు బుడ

బుక్కలవారు మొదలయిన యాచకాళి రాకపోకలవలన వాడ వాడలు వేడుకలతో విరాజిల్లుచుండును.

పేరంటాడ హడాబిడలు, బాలబాలిక; ఆటపాటలు, పిల్లన గ్రోవుల నాదములు, బాజాభజంత్రీలు గ్రామ మేమూ లచూచిన, ముద్దుమురిపములతో కన్నుల పండువుగానుండును ఒకవైపున కోడి పందెములు, మరొకచోట పొట్టేళ్ళ పందె ములు, గ్రామ కంఠములందు జరుగుచుండును. నడివీధులలోను దేవాలయముల యందును; తందాన తాన పదములును; అవతార ఆకపదములు; భజనలు; కోలాటములు. మనోరంజ కముగానుండుటచే జనము గుమిగూడి ఆనందించుచుందురు.

ముత్తయిదువులేమి; పూర్వసువానులేమి; చీకటితో స్నానముచేసి; ఎనరికి వారే పూజలు చేసుకొందురు. అందరు సంబరములతోను; సరదాలతోను; కాలక్షేపము చేయుదురు.

1. భోగి:- ఈ గ్రామమంతటికిని; ఒకే భోగి మంట యును; పెద్ద గ్రామమయినచో; వాడ వాడలకొక భోగిమంట యును; వేయుదురు. వారసత్వపు వారసుడు; తలంటి స్నాన ముచేసి; తడిబట్టలతో; భోగిమంట ప్రారంభించగా మిగిలిన వారంద రటుతరువాత మంట వేయుదురు. నెల పొడుగునను సిద్ధపరచిన భోగి పిడకలు యీ మంటలో వేసి; చిన్న పిల్ల లెంతో; ఆనందింతురు.

2. పెద్దపండుగనాడు, విభక్తకుటుంబమువారు. ఉమ్మడిగా వండుకొని; ఏకపంక్తిని భుజింతురు. :ఆవంటకములను

తయారుచేయు స్త్రీ, మారుమనుముదై యుండరాదు. ఈ రోజున పెద్దలకు (పితృదేవతలకు) పిండివంటలు; పప్పుదప్పశములు; పాయసాన్నము, అన్నము; నైవేద్యము పెట్టుదురు. నైవేద్యమువద్ద ధూపదీపములు సమర్పించి, కాలభైరవుని పాట పాడుదురు,

రాత్రి భజనలుచేయుచు; ప్రతీపూజవద్దకు వెళ్ళి; ఫల హారములు పుచ్చుకొందురు.

శి. కనుముపండుగనాడు, దేశసౌభాగ్యమును; శాంతిని; కలిగించే పదునెనిమిది జాతులవారును, తమ వృత్తి పనిముట్ల శుభ్రీకరించి, పసుపు; కుంకుమ, గంధములురాచి, పూవులు, పత్రితో పూజించి, ధూపదీపము లిత్తురు. అమ్మవారికి నైవేద్యములను చెల్లింతురు.

నైవేద్య ముపాట

“అరటిపళ్లు, కొబ్బరికాయలు,

అమ్మవారికీ;

హారతి పల్లెం-కానుకలు,

పూజారికీ

చెంగల్వ పూదండ, సీతామహాలక్ష్మికి

చేతిలో-కాసులు-సన్నాసికి.

భక్తితో మ్రొక్కాలి మాఅమ్మకూ?

చేతులు జోడిలు । చిత్తంబు నిలిపి॥

ఇటువంటి నైవేద్యపదములు పాడుదురు.

4. పై మూడుపండుగలే ప్రధానము. అవిగాక, మూడు పండుగలు వెళ్ళిన మరునాడు “ముక్కనుమ” అందురు.

కనుమ, ముక్కనుమ, పండుగలలో కోడిపందెములు, గొట్టెపోతుల పందెములు ఆడుచుందురు. పరిసరములందుండెడి అమ్మవార్లకును, పోతురాజులకును, మొక్కుబడులు చెల్లించుదురు. ఈ యాత్రను “శ్రీరము” అందురు.

పెద్దపండుగ, కనుము; ముక్కనుము పండుగలలో, “తోటపెద్దనూ” (ఆబోతును) భక్తులు, ఊలేగింపుచు; అవతారమును పాడుదురు. యీ అవతారగాథలనే పెద్దలు, రాత్రిలందు “ఆకపదము” అను పేరుతో పాడించుదురు.

పాటకులు అనేకమాదిరి మకుటములతో పాడుచున్నారు.

(1) “శ్రీరామ; రామ; రా । మోరామ; రామయ్య!

హరిరామ; రామ; రా । మయోధ్య రామా”॥

(2) శ్రీరామ; రఘురామ; । సీతాపతేరామ;

శత్రుభీకర రామ । సంగ్రామ భీమా?”

(3) “హరిహరీ నారాయ । నాదినారాయణ!

కరుణించి మమ్మేలు । కమలలోచనుడా!

(4) “శ్రీరామ; గుణధామ । శ్రీతజనావనరామ;

జలధిబంధించిన । జానకీ రామా!”

(5) “ఆ.....ఆ.....!”

ఈ మకుటములతో రామాయణము, భారత, భాగవతాది గ్రంథస్థగాథలను పాడుచుందురు.

ఆబోతును, గ్రామమంతయును, ఊరేగించుచూ; ఫల హారము లందుకొని, నెమిలిపురి కుంచెతో దీవింతురు.

దీవనపదము

“హరో! హరి; వెండితుట్టలు కొన్ని
రాగితుట్టలు కొన్ని; రావణుని మేడలకు
రాళ్ళు మోయించి!

పసిబిడ్డ తల్లులు ! బాలెంతరాళ్ళు
అన్యకరి రావణుని ! పెట్టిచెయ్యలేక
మూడేసిసోలలు ! ముక్కజొన్నలు

పై పత్యమీయంగ.

దిగేరు దేవతలు ! దిమ్మిసీలాగ
పడ్డారు దేవతలు ! పర్వతంలాగ
హరో? హరి.

దేశానికొక్కొక్క ! దేవుడుంటాడు
అరటాకు వందనము ! చెరుకాకు చేబొండ
పాలకరి మఱ్ఱాకు ! పానుపేసారు.

జయమంగళం ! జయ! శుభమంగళం.

భజనలు

“రామభజన” అని దీనిపేరు. ఇందులో (1) తాళం

భజన (2) చిడతలభజన (3) హరిభజన (4) కోవులు (5) పండురీభజన (6) తప్పిడికుండల భజన” అని వివిధరకములుగా నున్నవి.

ఏభజనకైనను; “దీపపునమ్మో” కాని; పొన్నచెట్టు” కాని ఉపయోగింతురు.

1 తాళం భజనకీర్తనలు

పల్లవి:-పొన్నవాహన మేగంటి మమ్మ!

గోపాలుడు దాగిన పొన్న॥

అనుపల్లవి:-ఎన్నగ యాదవ । కన్నెల చీరెలు!

తిన్నగ యెత్తుక । వెన్నుడు దాగిన పొ॥

1 చ:-అనలు, కొమ్మలు పున్నవమ్మా!

ఆమాను పూత । లమరి కాయలు కాచునమ్మా!

కనుగొంటిమి శ్రీ । కరమున పిందెలు

నను బొందెను. శ్రీ । నను భాగ్యములు ॥పొ॥

2 చ:-చుట్టు గోపికల । మూకలమ్మా!

గోపిక లందరు । చెట్టుచుట్టు దిరుగుదురమ్మా!

పట్టికొమ్మకు । పాకుద మనుచును

చెట్టపట్టిలతో । అట్టట్టే చొరబడు ॥పొ॥

3 చ:-శృంగారమైన వృక్షమమ్మా!

చూచేటివారికి మంగళప్రదమైయుండునమ్మా!

శుక పికములచే । కిలకిలరవములు

చిలకల రవములు । కిలకిల గూయగ ॥పొ॥

4 చ:-నిండుభక్తితో నిలచిరమ్మా!

ఆ గోపికలందరూ

రెండు హస్తము లెత్తిరమ్మా

దండము వెంకట దాసపోషక!

దండంబిదిగో యనుచున్నారమ్మా ||పొ||

“శ్రీ భద్రాచలరామ; గోవిందో! హరి”

“శ్రీ రమారమణ గోవిందో! హరి”

“శ్రీ రామ గోవిందో! హరి”

“హరిలో రంగా! హరి”

ప్రతీ భజనపాటకును, ఆద్యంతములందీ మకుటములను
పాడుచుండును.

చిడతల భజన

౧ ప|| శివుడు తాండవము సేయుచుండు | కైలాస
మందు ||శి||

అ| ప|| శివుడు తాండవము సేయుచు నిత్యము.
అవిరళముగ జగదాంబ ముందరను|| శి||

1 చ:- భారతి వీణా శ్రుతి వాయింప
లయ దప్పక బ్రహ్మ తాళంబు గొలుప||
సారస వృత్తి సప్త తాళముల
సారము దప్పక ప్రదోష వేళలను||
నారాయణమూర్తి | మద్దెల వాయింపా | ||శి||

2 చ:- మురళి దేవేంద్రుడు పూరింప
 తద్ధి మిథియని తెయి తె యనుచును,
 భరత శాస్త్రముల పద్ధతి తెలియ.
 శరణార్థుండగు ! చామర్తి
 నరసింహ మానస ! నాట్యశాలలో ||శి||

-౨ పల్లవి:- జంగమయ్యా ! జంగమయ్యా !
 మాయదారి ! జంగమయ్యా.

అ:- మాయజేసి ! నన్ను ! దెస్తివా !

1 చ:- రాత్రికింద చలమేతీసి, మా జంగమయ్యా.
 రాగిచెంబు చేతబట్టి.
 రాని పోని రవ్వలొచ్చేగదా !

మా జంగమయ్యా!

2 చ:- మీకు నేను నేస్తుదాన్ని !
 మీ వారికి పగదాన్ని.
 యింటి పొరుగున రవ్వలొచ్చేగదా !

మా జంగమయ్యా.

3 చ:- ఈతకమ్మ యిల్లే కట్టి
 తాటికమ్మ ! దడులేకట్టి.
 పూరిగుడెసి, కా ! పురముంటిగదా.

మా జంగమయ్యా.

4 చ:- మల్లె మొలచి ! జిల్లేడాయె
 మనసు రెండు ! విధములాయె.

పొత్తిమీసలు । మొత్తనాయెగదా !

మా జంగమయ్యా !

5 చ:- గుట్టలూ । పుట్టలూ దాటి

కోరింత వనములు దాటి

అన్ని దాటి । అడవి పడితిమిగదా !

మా జంగమయ్యా !

6 చ:- కొండ కొండకు । వెదురు నరికి

కోన లోపల । గుడిసెవేసి.

యిరుగులేదు । పొరుగులేరుగదా !

మా జంగమయ్యా !

3 హరిభజన

హనుమ ద్రామ సంవాదము

హను:- ఎవరయ్యా మీరు? యీ వనమున కేలవచ్చారు ?

మిమ్ములను పరికించిచూడగ రాచబిడ్డపోల్కు

లేడ గానము — వేషముదాల్చి । కఠిన భూములకేల

వస్తిరి ? ॥ఎ॥

రామ:- కపివర్య వినుమా ! మా జన్మము । ల యోధ్య

గనుమా !

తల్ల కైక వరముచెతను । తరలివస్తామి కాన

భూమికి.

దశరథ పుత్రులము; గాన; రామలక్ష్మణులము॥క॥

హను:- ఇందుండులేమి ? మీ మోములు , కందుండులేమి ?
మా కుపతి సుగ్రీవుడుండు । మంచివాడు రండు
పోదము !

చాల ఫలములు, భుజయించి; చాల సౌఖ్యము
లొందెదారు ॥ఎ॥

రామ:- ఆహా ఏమందు; నీనిబుద్ధికి । ఆనందమయ్యిందిచాల!
సోదరా ! లక్షణా ! వినుమా సొంపుగా యిక
పోయివత్తము.

ఆదరించి వారలేగద । ఆపులొదురు , మనకు మిత్రులు॥

4 కోలాటము

(ఈ పాటలు సంవత్సరాది పండుగకు వేయబడినవి.)

5 పండరీ భజన (వేదాంత భజన)

పల్లవి:-చిగురో యమ్మ చింత । చిగురోయమ్మ !

అ ప॥ చింత చిగురు కొనరే । యమ్మా!

చింత చిగురు కొనరే యమ్మలారా ! ॥చి॥

1 చ:- చెలియరో చిక్కుళ్ళ గలచింత

ఓంకార మందున్న దీచింత.

ముగ్గురు మూర్తులకు । మూలమైనది చింత

వగరు విరిగిన చింతా । వన్నెలరగ చింత ॥చి॥

2 న:- ఏరులు మూడును । యేకమైనది చింత

యేరులు నడుమను । యెలనాగ గల చింత

పడమటి వీధిలో । బాగైయున్నది చింత
మేరువపై నను । మెరయుచున్నది చింత ॥చి॥

3 చ:- కుండలీ రంధ్రములు । కుదురైన దీచింత
కొండ మీదమృతము । కురియుచున్నది చింత
నిండు కళల రాశి । నిలచియున్నది చింత
పండు వెన్నెల బైట । భద్రమైనది చింత ॥చి॥

4 చ:- కంటి దృష్టిచేత । కమలమైనది చింత
మింటనే మెరుపులు । మెరయుచున్నది చింత
వెంటనే చంద్రుని । వెన్నెల గల చింత
అంటి మింగుచును । హంపైయున్నది చింత ॥చి॥

5 చ:- నాదు చిందు కళల । నంటియున్నది చింత
భేద వాదములేక । పెరిగియున్నది చింత
వేద రహస్యము । వెన్నెలగల చింత
సాధించి కుండలీ । శోధించినా చింత ॥చి॥

6 చ:- కోటలోనే మూడు । కొత్తశంబుల చింత
కోటలోనే యొక్క । కూత వేసిన చింత
కూటస్థలంబులు । కోమలముగ చింత
పేట గోవిందుని । పేరైయున్నది చింత ॥చి॥

6 తప్పిడి కుండల భజన

ప॥ గమ్మా! గుమన్నలార । గుచ్చున్నలారో !
నా రాస గుమ్మడి ! రారావమ్మ॥

1. తూరూపు నున్నాది । తారూపుగుల్లో! నా॥
2. తారూపు గుల్లకు । తవ్వంత కొప్పో! నా॥
3. తవ్వంత కొప్పులో ॥ గుప్పడేసిపోలో! నా॥
4. గుప్పడేసి పువ్వులకు । తాకట్టు సరుకో! నా॥
5. తాకట్టు సరుకూకీ । తాగుమోతు మొగుడో! నా॥
6. తాగుమోతు మొగుడికి । తాళింపుకూడో! నా॥
7. తాళింపుకూడుకీ । తాటికాయ పులుపో॥

2 పల్లవి:-అల్లబోయిన దాన !

గొల్లపెద్దమ్మా! గొల్లపెద్దమ్మా॥

1. నీ యేడుగు కోడళ్ళు । నీలకెళ్ళారే ?
నీలకెళ్ళారే ?
2. కళ్ళు తిప్పినారు । కడవలెత్తారే ?
కడవలెత్తారే ?
3. గుడ్డు తిప్పినారు ॥ గూనలెత్తారే ?
గూనలెత్తారే !

హెచ్చరిక

(భజనలు ముగించేముందు యీ హెచ్చరికలు పాడుదురు.)

తకిట; ఝణత; ధిమిత; తకుంధరిత !

మదమ గాత్రుండయిన సోమకు నదిమి పట్టితివా ?

నాల్గువేదములు, ధాతకిచ్చితివి ' నమ్మితిరారా !

జేగ; సిరముగా మగటూరి । పురమున వెలసిన!

ఉరగ శయన, వచ్చి జ్ఞోవగదగా !

తకిట్ట; యుగత; ధిమిత; ధిమిత;

తకిట్ట; యుగత; దధిగిన తక;

ధిమి కిటతన, దధిగిన, ధరను కొంత.

వంశోద్భవుడగు - నగధీశుని కృపచే!

ఏలుమురా! మత్స్యనతాగా! చల్ మత్స్యవతాగా

మంగళ హారతి

- ప॥ మంగళ; మని, మంగళ; మని. మంగళమననే?
- మంగళ, మని పాడరే । శృంగార రాముకు మం॥
1. ముత్యాల హారతులు । ముగువలు మీరివరమ్మా!
ముద్దుల శ్రీరామునకి ॥ శోభనమే! శోభనమే.
2. పగడాల హారతులు । పడతులు మీరివరమ్మా.
పడతిరొ సీతమ్మతల్లికి । శోభనమే. శోభనమే.

నిద్రపు చుట్ట

భజనలు పూర్తికాగానే, దేవునకు

నిద్రపుచ్చే పాటలు పాడుదురు.

పల్లవి:-నిదుర పోడమ్మా!

మా! రామయ్య! బెదరినాడేమో! ని॥

అ॥ ప॥ అయ్యో! నిదుర బుచ్చటమంటె;

మగువరో నేనెంతో!

నిదుర బుచ్చుటమంటె;
అదరి; బెదరి; చూచు ||ని||

1 చ:- రాతి సున్నపునీళ్ళు -
చేసి వసంతకము
తీసి; ఎఱ్ఱ నీరు । పారజల్లరమ్మా !

2 చ:- అయ్యో; లాలాక్షి; లోకాక్షి.
చేసి వసంతకము
తీసి; ఎఱ్ఱ నీరు । పారజల్లరమ్మా !

3 చ:- ఏ తిది కొఱకయి
భూతవైద్యుణ్ణి తెచ్చి
రాతి రచ్చరేకు । చేతగట్టరమ్మా ||ని||

ఈ విధముగా ముక్కనుమ వరకును, ఆబాల గోపాలము
వేడుకలు, వినోదములు, భజనలతో, ఆనందమయముగా
కాలమును వెళ్ళబుచ్చుదురు.

(శ్రీ శ్రీ శ్రీ జేయును.

పండుగలు పరమార్థములు

ప్రథమభాగము సమాప్తము.

గమనిక

(1) గీతార్థసారము (పాట)

0-8-0

(స్త్రీలు పాడుకొనే “కస్తూరిరంగరంగా” అనేమాదిరి)

1 నుండి 6 వ ఆధ్యాయమునరకు ప్రథమభాగము

(2) గీతార్థసారము 2, 3 భాగములు వెలువడుచున్నవి.

(3) పాడుగలు - పరమార్థములు ద్వితీయభాగము

(హిందూ, మహమ్మదీయ, క్రైస్తవ, బౌద్ధ, జైనాది

వివిధ మతముల పండుగలుండును)

వలయువారు :-

నేదునూరి గంగాధరం

చౌను పాతీసులైన్ రామకృష్ణ స్కూలు

లక్ష్మీవారపేట - రాజమండ్రి.

లక్ష్మీప్రెస్ - రాజమండ్రి.

